

Nationaal Archief
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

Nummer archiefinventaris: 3.19.43

Inventaris van het archief van de Heren van Putten en Strijen, 1235-1459

Auteur: C. Dekker

Nationaal Archief, Den Haag 1960

Copyright: cco

This finding aid is written in Dutch.

I N H O U D S O P G A V E

Beschrijving van het archief.....	5
Aanwijzingen voor de gebruiker.....	6
Openbaarheidsbeperkingen.....	6
Beperkingen aan het gebruik.....	6
Aanvraaginstructie.....	6
Citeerinstructie.....	6
Archiefvorming.....	7
Geschiedenis van de archiefvormer.....	7
1. Oorsprong en aard van de heerlijkheid Putten.....	7
2. Oorsprong en aard van de heerlijkheid Strijen.....	13
3. De heren en vrouwen van Putten en Strijen.....	14
Heren en vrouwen van Putten:.....	14
Heren en vrouwen van Strijen:.....	15
4. Het bestuur der heerlijkheden.....	16
Geschiedenis van het archiefbeheer.....	21
De verwerving van het archief.....	23
De verwerving van het archief.....	23
Inhoud en structuur van het archief.....	24
Inhoud.....	24
Verantwoording van de bewerking.....	25
Ordening van het archief.....	25
Verwant materiaal.....	26
Beschrijving van de series en archiefbestanddelen.....	27
A ALGEMEEN.....	27
B STUKKEN VAN PERSOONLIJKE AARD.....	28
I Nikolaas III van Putten.....	28
II Zweder van Abcoude.....	28
C STUKKEN BETREFFENDE RECHTEN EN BEVOEGDHEDEN.....	29
I Tegenover de bisschoppen van Utrecht c.s.....	29
II Tegenover de graven van Holland.....	29
a De grafelijke tollén te Geervliet en Strienemonde.....	30
b De gorzen in Strijen en de Grote Waard van Zuid-Holland.....	31
c De Nieuwervaart.....	31
III Rechten en bevoegdheden tegenover de heren van Voorne.....	31
IV Rechten en bevoegdheden tegenover andere heren.....	32
a De heren van Abbenbroek.....	32
b De heren van Heenvliet.....	32
c De heren van Horne en Altena.....	32
d De heren van Polanen.....	32
e De heren van Rhoon.....	33
f De familie Van Rozendaal.....	33
V Rechten en bevoegdheden tegenover de stad Dordrecht en de Grote Waard van Zuid-Holland.....	33
VI Overige rechten en bevoegdheden.....	34
D STUKKEN BETREFFENDE HET BESTUUR VAN DE HEERLIJKHEDEN EN HET BEHEER VAN DE GOEDEREN.....	35
I Leenzaken.....	35
II Aanstelling van ambtenaren.....	36
III Eigendommen.....	36
IV Financiën.....	37
V Bedijkingen.....	40
VI Kerkelijke zaken.....	41

BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF

Naam archiefblok:

Heren van Putten en Strijen

Periode:

1235-1459

Archiefbloknnummer:

35286

Omvang:

0.70 meter; 153 inventarisnummers.

Taal van het archiefmateriaal:

Het merendeel der stukken is in het Middelnederlands. Een klein gedeelte is gesteld in het Latijn.

Soort archiefmateriaal:

Geschreven documenten, kennis van het middeleeuwse handschrift is noodzakelijk.

Archiefbewaarplaats:

Nationaal Archief, Den Haag

Archiefvormers:

Heren van Putten en Strijen, -1459

Samenvatting van de inhoud van het archief:

Het archief van de heren van Putten en Strijen bevat onder stukken betreffende hun rechten, plichten en bevoegdheden tegenover de Hollandse graven, de Utrechtse bisschoppen en enkele andere omliggende heerlijkheden zoals tolleren, de uitgifte van grond, bedijking en aktes van belening. Daarnaast bevat het ook stukken met betrekking tot het beheer van hun goederen zoals leenzaken, financiën en bedijking zoals lijsten van leenmannen, verschillende rentenboeken en afgehoorde rekeningen.

Aanwijzingen voor de gebruiker

OPENBAARHEIDSBEPERKINGEN

Volledig openbaar.

BEPERKINGEN AAN HET GEBRUIK

Reproductie van originele bescheiden uit dit archief is, behoudens de algemene regels die gelden voor het kopiëren van stukken, niet aan beperkingen onderhevig. Er zijn geen beperkingen krachtens het auteursrecht.

Een enkel stuk kan in slechte staat verkeren, wat tot gevolg heeft dat het niet geraadpleegd kan worden. De materiele staat van de originele charters in het archief is, met name door hun verblijf in de burcht van Gouda, over het algemeen slecht, soms zelfs zeer slecht.

AANVRAAGINSTRUCTIE

Openbare archiefstukken kunnen online worden aangevraagd en gereserveerd. U kunt dit ook via de terminals in de studiezaal van het Nationaal Archief doen. Om te kunnen reserveren dient u de volgende stappen te volgen:

1. U maakt een profiel aan op www.gahetna.nl, en logt vervolgens in;
2. Via de archiefinventaris (alleen de beschrijvingen met **rode** nummers) selecteert u het gewenste archiefstuk door op de knop '**Reserveren**' te klikken;
3. In het volgende scherm geeft u aan op welke dag u het archiefstuk wilt inzien;
4. Indien u zich bevindt in de studiezaal en een tafelnummer heeft ontvangen kunt u dit nummer vermelden. Als u geen tafelnummer heeft kunt u tafelnummer 777 laten staan;
5. Vervolgens bevestigt u uw reservering door deze te versturen.

CITEERINSTRUCTIE

Bij het citeren in annotatie en verantwoording dient het archief tenminste éénmaal volledig en zonder afkortingen te worden vermeld. Daarna kan worden volstaan met verkorte aanhaling.

VOLLEDIG:

Nationaal Archief, Den Haag, Heren van Putten en Strijen, nummer toegang 3.19.43, inventarisnummer ...

VERKORT:

NL-HaNA, Heren van Putten en Strijen, 3.19.43, inv.nr. ...

Archiefvorming

GESCHIEDENIS VAN DE ARCHIEFVORMER

1. OORSPRONG EN AARD VAN DE HEERLIJKHEID PUTTEN.

In tegenstelling met de andere twee belangrijke hoge heerlijkheden in de delta van de grote rivieren, Voorne en Strijen, bezitten we voor de heerlijkheid Putten geen gegevens van vóór 1200. Wat Voorne betreft, reeds in de vroege 12e eeuw, in 1108, treedt een Hüge van Voorne op als getuige in twee oorkonden van bisschop Burchard van Utrecht¹ en ook komen er verschillende andere vermeldingen voor van heren van Voorne in het verloop van deze eeuw². Het bestaan van de heerlijkheid Voorne kan vanaf het begin der 12e eeuw dan ook als een vaststaand feit worden beschouwd. Ook het bestaan van de heerlijkheid Strijen is voor de tweede helft van die eeuw volkomen zeker³. Van Putten daarentegen hebben we uit de 12e eeuw noch genealogische, noch geografische gegevens. Pas in 1216 komt de oudst bekende heer van Putten voor als getuige bij een grafelijke bevestiging van een gist aan de abdij Mariënweerd, n.l. Jan van Putten, van wie we verder niets weten⁴. Vanaf 1229 beginnen de bronnen rijker te vloeien, herhaaldelijk worden nu heren van Putten in oorkonden van de graaf van Holland vermeld, terwijl bovendien van dan af ook oorkonden, van deze heren zelf uitgegaan, in het archief dat zij gevormd hebben, in kopy, soms zelfs in origineel bewaard zijn gebleven. Ondanks de schaarse gegevens uit de periode van vóór 1229 heeft Fockema Andreae getracht verbanden te leggen tussen de heren van Putten en Putten bij Elburg op de Veluwe⁵. Ook zou volgens hem het latere Putten het Merwedewoud uit het midden der 11e eeuw zijn, waaruit zich dan enkele kernen ontwikkelden: de heerlijkheid Merwede, in de 14e eeuw een leen van de heren van Putten, en Putten, het naamgevende deel van de heerlijkheid, kernen die als zeer vroeg bedijkt moeten worden verondersteld⁶. Dit alles is echt zeer hypothetisch. Obreen beschouwt Jan van Putten als de bedijker van Putten⁷.

Zonder reden echter. Het bestaan van de tol te Geervliet sedert 1179⁸ verschaft althans voor de bedijking van Geervliet een terminus ad quem, immers een tol veronderstelt een tolhuis en enkele beambten, kortom een minimum van bewoning en het is onlogisch zulk een bewoning te veronderstellen in een gebied dat nog rijdende is. We moeten ons wellicht Geervliet voorstellen als een der eerste bedijkingen in een uitgebreid gebied van gorzen en slikken tussen Voorne, Strijen en Zuid-Holland, op de plaats waar zich later de heerlijkheid Putten uitstrekken zal, wat echter nog niet wil zeggen dat het "dominium de Putte" zich noodzakelijk uit de kern Geervliet heeft ontwikkeld. Zo noemen naast Fockema Andreae ook Ramaer⁹ en Klok¹⁰ het dorp Putten, eveneens ontstaan als afzonderlijke bedijking, de oorspronkelijke kern van de heerschappij van de heren van Putten, waarvan de naam op het hele gebied zou zijn overgegaan.

1 S. Muller Fz. en A.C. Bouman: "Oorkondenboek van het sticht Utrecht tot 1301" dl I nrs. 279 en 280.

2 L.P.C. van den Bergh: "Oorkondenboek van Holland en Zeeland" dl I nrs. 133, 134, 147, 148, 166 (jaren 1156, 1167, 1173, 1188) enz.

3 Zie beneden

4 J. de Fremery "Supplement ....." nr. 36

5 S. J. Fockema Andreae: "De hoge en vrije heerlijkheid Putten" in "Zuid-Holl. studiën" dl II jg 1952, blz. 27.

6 Aldaar, blz. 31

7 H. Obreen: "Bijdragen tot de kennis der middeleeuwsche geslachten van Holland en Zeeland. De heeren van Putten en van Strijen" in "De Nederlandsche Leeuw" 50e jg (1932) kol. 296.

8 O. oppermann: "Untersuchungen zur nordniederländ. Geschichte" dl II blz. 34. De mening van Fockema Andreae (a.w. blz. 31) dat Geervliet waarschijnlijk al vóór het midden der 12e eeuw bestond is niet met bronnen te staven.

9 J. C. Ramaer: "Geographische geschiedenis van Holland bezuiden de Lek en Nieuwe Maas in de middeleeuwen". (Verhand. Kon. Akad. v. Wetensch. te A'dam. Afd. Letterk. Nieuwe Reeks II, 3) A'dam 1899 blz. 160.

10 J. klok: "Voorne en Putten" Utrecht 1939 blz. 80.

Wanneer dit Putten is bedijkt is evenmin bekend, de terminus ad quem is 1216, het jaar waarin Jan van Putten wordt vermeld, die inderdaad de bedijker kan zijn, maar noodzakelijk is dit geenszins. Het is even goed mogelijk dat de bedijking reeds lang voor hem heeft plaats gevonden. De bedijkingen van Geervliet en Putten vormen met de later bedijkte polders Spijkenisse, Biervliet, Hekelingen, Brabant en Vriesland, die misschien nog uit de late 12e eeuw, waarschijnlijk echter uit de eerste helft van de 13e eeuw dateren, wat men sindsdien noemt "den lande van Put" of "de vorsche van Put". Het dominium van de heer van Putten strekt echt bovendien uit over Poortugaal en naaste omgeving, het z.g. "Putten over die Maze" of "Overmaze" en over een aantal gebieden daarbuiten, hoofdzakelijk schorren en slikken, die echter in de loop van de 14e en 15e eeuw geleidelijk aan bedijkt worden, deels tot korenlanden van een blijvend karakter, deels tot moerlanden van een tijdelijk karakter, b.v. Simonshaven ¹¹, Oud-Schuddebeurs ¹², Drenkwaard ¹³ en andere.

Dit gehele gebied wordt in de 14e eeuw door de heren van Putten in leen gehouden van de grafelijkheid van Holland. In hun archief bevinden zich verscheidende akten waarbij de graven hen met de heerlijkheid belenen ¹⁴. Er zijn echter een aantal eigenaardigheden waardoor de heren van Putten zich van andere leenmannen in Holland en Zeeland gunstig onderscheiden. Deze zijn van niet geringe betekenis. De heren van Putten bezitten de fundamentele rechten der Landsheerlijkheid ¹⁵: schot en heervaart onder eigen banier. In de grafelijke rekeningen wordt geen schot, geheven in Putten, verantwoord. Integendeel, de heren beschikken vrij over het schot dat zij voor zich zelf heffen, zo b.v. Nicolaas III in 1311 in zijn testament ¹⁶ en ook reeds Nicolaas I in 1235 wanneer hij een verwant een jaarlijkse rente uit de bede van Putten schenkt ¹⁷. Dit zelfde geldt ook met betrekking tot de heerlijkheid Strijen. Wanneer Filips de Goede in 1435 Putten en Strijen in een bede laat meebetalen, moet hij verklaren dat dit gebeurt op grond van een gunst van de kant van Jacob van Gaasbeek en niet omdat deze het rechtens verplicht is ¹⁸. De heer van Putten en Strijen verleent ook zelf schotvrijheid ¹⁹. In de strijd dient hij de graaf van Holland onder eigen banier en heft het heervaartgeld ten eigen bate, de regeling ervan heeft hij in eigen hand ²⁰. Reeds in de 13e eeuw oefent Nicolaas I het halsrecht uit ²¹ en een oorkonde uit de 14e eeuw ²² toont aan dat dit recht ook toen nog door de heren van Putten bezeten werd.

De heer van Putten en Strijen zetelt "in sijnre zalen binnen sinen hove" te Geervliet ten gerechte, bijgestaan door enkele van zijn, voor Holland en Zeeland ongewoon groot aantal leenmannen, en onderzoekt en beslist kwesties over het leenbezit. De procedure, door dit leenhof van Putten gevolgd kennen we uit de beschrijving hiervan voorkomend in een akte van 1366 en in een van 1432 ²³. Tenslotte bezit de heer in Putten uitgebreide tolrechten ²⁴.

Wat betreft de heerlijke macht zijn we voor Putten veel beter ingelicht dan voor Strijen, maar over het algemeen schijnt de macht van de heren in Strijen in de 14e eeuw ongeveer gelijk te zijn aan die in Putten.

11 Inv. nr. 1 f° 129, in het jaar 1304.

12 Aldaar f° 167 e.v., in het jaar 1431. De bedijking is voltooid 26 april 1432 (aldaar f° 169v).

13 F. Van Mieris: "Groot Charterboek ...." dl IV blz. 221, in het jaar 1412.

14 Inv. nrs 22, 23, 25, 26.

15 Zo worden schot en heervaart genoemd door I.H. Gosses "Welgeborenen en huislieden" Groningen-Den Haag 1926, blz. 17.

16 Inv. nr 8.

17 Inv. nr 78.

18 Inv. nr 29.

19 grafelijk.

20 Van den Bergh, a.w. dl I nr 317, in het jaar 1229, nr 416, in het jaar 1246, en Inv. nr 1 f° 9, in het jaar 1345.

21 Van den Bergh, a.w. dl I nr 416, in het jaar 1246.

22 Inv. nr 1 f° 55-56, in het jaar 1309.

23 Resp. inv. nrs. 69 en 71. Vergelijk ook nr 70.

24 Inv. nr 32.

Deze zo uitgebreide macht, die bijna landsheerlijke evenaarde bezitten niet alleen de heren van Putten en Strijen. Ook de heren van het nabije Voorne bezitten die in hun heerlijkheid. Ook hier wordt geen schot aan de graaf van Holland afgedragen en de andere rechten, die we bij de heren van Putten aantreffen, blijken die van Voorne eveneens te bezitten²⁵. Hoe groot de macht van de heren ook is, zowel Voorne als Putten maken deel uit van het gebied van de graaf van Holland, zoals blijkt uit een oorkonde uit 1281²⁶ waarin dit gebied in zijn verschillende bestanddelen wordt ontleed. De graaf van Holland is de landsheer, die de heren boven zich moet erkennen, wat ze ook doen: zo sluit b.v. Albrecht van Voorne een overeenkomst met Florens van Henegouwen in 1271 en belooft hem te steunen "jehghens elcken man daer hie 's t doene hevet, enne waere jehghens den heere van den lande"²⁷. Verder moeten zij de graaf van Holland de leenhulde brengen, maar voor het overige zijn ze vrij. Zij houden hun heerlijkheid "vrij", "libero modo". Zo erkent b.v. Floris V in 1280 dat Albrecht van Voorne en zijn voorgangers de heerlijkheid van Voorne en het erbij behorende burggraafschap van Zeeland "in feodum possidet et possiderunt a nobis et nostris antecessoribus libero modo in simili jure ac in eadem prout nostri antecessores hactenus tenuerunt et adhuc nos tenemus"²⁸ en vangt het denombrement van de Putse goederen uit 1312 aan met de woorden: "Dit is die heerscepie die mijn heere van Putte, dair God die ziele af hebben moete, vrij hielt van eenen vermoghenden prince, mijn heere den grave van Hollant ende die mijn vrouwe, zijn dochter, vort van hem houden zal vrij ...."²⁹.

Wat Voorne betreft, in 1317 geeft Willem III een oorkonde uit voor Gerard van Voorne, die vervat is in dezelfde bewoordingen als die van Floris V uit 1280, zo juist geciteerd³⁰. In 1303 heeft Jan II intussen een dergelijke akte uitgevaardigd die, in het Nederlands gesteld, in bewoordingen geheel overeenkomt met die van Floris V, waarvan het kennelijk een vertaling is, doch belangwekkend is om de term "vrie herscepe van Voerne" die er in voorkomt, en dus de Nederlandse variant van het Latijnse "libero modo" is. Met andere woorden het in leen houden van de vrie heerscepe van Voerne is hetzelfde als het possidere in feodum libero modo dominium de Vorne. De betekenis van het begrip vrije heerschappij, vrije heerlijkheid ligt dus in het op vrije wijze, zonder verdere verplichtingen, vooral zonder financiële prestaties. Hiermee komt overeen een declaratie van het Hof van Holland uit 1445, waar onder vrije heerlijkheden worden verstaan: heerlijkheden die geen schot opbrengen aan de graaf³¹. Tekenend is ook de vermelding van de dominia van Voorne en Putten als delen van het grafelijk gebied in 1281 zonder meer³², terwijl van de andere delen ook de inkomsten opgegeven worden. Voorne en Putten behoren tot het graafschap en als zodanig worden ze in de lijst vermeld maar ze leveren de graaf financieel niets op.

Neemt men toeneming van de landsheerlijke macht in de loop van de 12e, 13e en 14e eeuw in ogenschouw, dan is het onaannemelijk dat de heren van Voorne en Putten aanvankelijk gewone grafelijke leenmannen waren, die hun macht zodanig wisten uit te breiden dat zij de rechten die elders aan de landsheer toekwamen voor zich konden verwerven. Veeleer is het tegendeel aan te nemen, n.l. dat we hier te dien hebben met oorspronkelijke allodiale heren, wier gebied niet tot de zeggenschap van de graven behoorde, maar die zich, rondom door grafelijk gebied ingesloten, tenslotte niet zelfstandig konden handhaven, en de graaf van Holland als leenheer en landsheer moesten erkennen, doch voor het overige vrij bleven. Voor Voorne, Putten en Strijen bezitten we

25 H. Obreen: "Bijdrage tot de kennis der middeleeuwsche geslachten van Holland en Zeeland. De Heeren van Voorne" in "De Nederlandsche Leeuw" 46e jg (1928) kol. 358.

26 F.W.N. Hugenholtz: "De graafschappen Holland en Zeeland in 1281" in "Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden" dl XIII (1958) nr 1 blz. 14

27 Archief Leenkamer Holland inv. nr 76 f° 352. (Van den Bergh a.w. dl II nr 218)

28 Archief Leenkamer Holland inv. nr 90 f° 40 (Van den Bergh a.w. dl II nr 387)

29 Aldaar inv. nr 76 f° 50v (Van Mieris a.w. dl II blz. 123).

30 Aldaar inv. nr 13 f° 5 (Van Mieris a.w. dl II blz 169).

31 Archief Hof van Holland inv. nr 12 (11e Mem. Rosa) f° 58 e.v. ; vergelijk ook het "Repertorium van 't Hof" (aldaar inv. nr 266 XX) in verbo "vrije heerlijkheid": "Vrije heerlijkheyt is die vrij is van 's graven bede" met verwijzing naar de geciteerde declaratie.

32 Hugenholtz a.w. blz. 15.

geen oorkonden die deze hypothese staven, voor Altena hebben we die wel. In 1230 bekent Dirk van Altena zijn heerlijke burcht met "omme allodium, quod jacet in Zuethollandiam et in Woudrychemerward et in Hoecce" opgedragen te hebben aan Floris IV om het nu van hem te leen te houden³³. In de 14e eeuw wordt de bemoeienis van de graven met de heerlijkheden steeds groter, het feit dat zowel in Voorne als in Putten en Strijen vrouwen opvolgen draagt daar niet weinig toe bij. Profiteert Jacob van Gaasbeek, heer van Putten en Strijen aanvankelijk van de strijd om de macht in Holland na de dood van graaf Willem VI, aan de eerste Boergondiër moet hij ongekende concessies doen, zoals het meebetalen in zekere bedden, ondanks de akte van non-prejuditie hiervoor³⁴.

Wanneer oorspronkelijk onafhankelijke heren zich door de leenrechtelijke band aan de graven hebben verbonden is niet bekend, het moet echter zeer vroeg zijn. Het feit dat vóór de 14e eeuw geen akten van belening van de heren van Putten of Strijen met hun dominia door de graaf bekend zijn en waarschijnlijk ook nooit bestaan hebben doet daarvan niets af. Ook van Voorne kennen we er geen vóór het laatste kwart van de 13e eeuw, terwijl de heer Voorne zéker reeds in 1206 tot de leenhulde "de Ostforne et de Westforne et de apendiciis" verplicht was³⁵, terwijl de heer van Strijen in 1203 leenman van de graaf van Holland werd, maar het daarvoor reeds was van de hertog van Brabant, toen Strijen nog onder diens gezag stond³⁶. Voor Putten hebben we niet zulke sprekende bronnen uit de vroege 13e eeuw, maar het is waarschijnlijk dat de heer van Putten zijn zelfstandigheid niet zo veel langer dan zijn naburen heeft kunnen handhaven.

In 1284 noemt Floris V heer Nicolaas III "fidelem nostrum"³⁷.

De opvatting dat genoemde heerlijkheden oorspronkelijk keizerlijke lenen, zoals het graafschap Holland, het hertogdom Brabant, enz. waren, en de heren door een directe leenband met de keizer verbonden waren achten wij minder waarschijnlijk dan de boven gegeven conceptie. De terminologie "in eodem prout nostri antecessores hactenus tenuerint et adhuc nos tenemus" in de geciteerde oorkonden van Floris V en Willem III resp. uit 1280 en 1317 voor de heren van Voorne of het daarmee overeenkomende "in ghelike dat wij 't houden van den rike" uit de oorkonde van Jan II uit 1303³⁸ duidt waarschijnlijk op het geheel der bezittingen van de graaf, geheel zijn leen zoals hij het van het Rijk houdt, en waarvan het dominium de Vorne met de daaraan verbinden castellania Zelandia waarover het in deze oorkonden gaat een deel is³⁹. Nergens blijkt dat de graaf van Holland voor Voorne of een andere heerlijkheid als afzonderlijk leen de keizer leenhulde verschuldigd is. Ook de zinsnede in de geciteerde akte van Dirk van Altena uit 1230 dat hij "liberum ab omnibus, preter Romanum Imerium" de leenhulde aan de graaf doet, slaat veel meer op de afhankelijkheid van de keizer als drager van de hoogste soevereiniteit dan als directe leenheer. In het laatste geval zou trouwens de heer Altena niet buiten de keizer om hebben kunnen handelen.

33 Archief Heren van Altena. Invent. Hardenberg nr 2, regest nr 3 (Van den Bergh dl I nr 322).

34 Inv. nr 29.

35 Van den Bergh a.w. dl I nr. 206.

36 Aldaar nr. 183.

37 Aldaar dl I nr 493. Willem II van Strijen wordt reeds in 1235 door Willem, voogd van Holland "fideli meo" genoemd, aldaar dl I nr 357.

38 Zie blz. hiervoor.

39 Wanneer "vrije heerlijkheid" zou betekenen: direkt afhankelijk van de keizer is het merkwaardig dat we deze term juist vinden in een stuk uitgaande van de dan inmiddels in dit leenverband tussen geschoven graaf van Holland, bestemd voor de heer van Voorne. Het feit dat de graaf tussen de keizer en de heer van Voorne is komen te staan maakt dat er nu voor de heer van Voorne geen sprake meer is van een vrije heerlijkheid. Overigens hopen we op dit probleem en op het aandeel van de heren van Putten in de grafelijke tollén binnenkort in een afzonderlijke publikatie terug te komen.

De leenverhouding tussen de heren van Putten en Strijen en de graaf van Holland in de 14e en 15e eeuw biedt verder weinig moeilijkheden. De heren van Putten zijn echter niet alleen leenman van de graaf maar ook van de heer van Voorne. op het eerste gezicht is het probleem hierbij vooral dat zowel de graaf als de heer van Voorne leenheer voor Putten, dus schijnbaar voor één en hetzelfde gebied, blijken te zijn.

De commissie van onderzoek naar de "natura dominii de Putten", door de financiële afdeling van de Grote Raad in het leven geroepen, komt in 1469 tot de konklusie "que la terre et seignourie de Putte a adez esté et fu encoires au jour du transport ⁴⁰....ung droit fief mortel, tenu de la seignourie de Voirn"⁴¹. De commissie constateert de onregelmatigheid van de handelwijze van Jan van Brabant en Jacoba van Beieren, die de heerlijkheid tot een onsterfelijk leen hebben gemaakt "sans le consentement du duc Jehan de Bayvière, seigneur de Voirne".

De omschrijving van het leen in de grafelijke leenakten luidt: de heerlijkheid Putten (en Strijen), die in de Voornse akten: Putten en Putterland. De geografische uitgestrektheid van het Hollandse leen kennen we uit een denombrement van 1312 ⁴², het is het gebied tussen Maas, Bornisse, Haringvliet, Bodemaar, Greveninge en Striene, grosso modo overeenkomend met het tegenwoordige Putten, het westen van het tegenwoordige eiland IJsselmonde, terwijl de gorsen in West-Overflakkee eeuwenlang betwist gebied zullen blijven tussen de heren van Voorne en die van Putten, en later tussen de Staten van Zeeland en die van Holland ⁴³.

Binnen genoemde grenzen liggen echter enige enklaves van Voorne; in een oorkonde van 1315 ⁴⁴ worden ze door de graaf in het bezit van Voorne bevestigd en nauwkeurig omschreven. Het zijn: Berwoutsmoer ⁴⁵, die Ham aldaar, Oude Putte, Nieuwe Putte en Strienemonde ⁴⁶, met de hoge en lage heerlijkheid en met twee nader bepaalde visserijen. Nu kunnen in de praktijk deze gebieden toch nog wel tot de zeggenschap van de heren van Putten behoren, maar dan moeten ze door hen van de heren van Voorne in leen worden gehouden. Dit is ook inderdaad het geval. In een 14e eeuws leenregister van de heerlijkheid van Voorne ⁴⁷ komt de volgende beschrijving voor van een leen op naam van Aleid van Putten, waarvan de belening in 1355 plaats vond: "Die vrouwe van Putten hout te Leene Putte, Putterland, Borwoutsmoer ende al dat daer binnen legt, die Ham, Strienmonde, hoghe, laghe, tienden, vischerien ....." . Een vergelijking met de bepaling van de enklaves wijst o.i. duidelijk uit dat Putten en Putterland enerzijds en Oude Putte en nieuwe Putte anderzijds volkomen hetzelfde aanduiden en dat de leenheerschappij van Voorne zich beperkt tot de enklaves in het overigens van de grafelijkheid in leen gehouden dominium van Putten. Het rapport van hoger genoemde commissie toont aan dat men zich in de 15e eeuw geen juist beeld meer vormt van de ware verhoudingen. Men weet wel dat er een leenrechtelijke band was met holland èn met Voorne.

Ook dat een verandering van de aard van het leen door de graaf van Holland samen met de heer van Voorne moest geschieden, maar het beeld blijft vaag en zoals blijkt uit de konklusie van de commissie: gedeeltelijk onjuist. In het begin der 14e eeuw is dit nog anders, Huge van Zottegem

40 d.w.z. op 28 juni 1456, zie beneden.

41 Archief Leenkamer Holland nr. 89 f° 2.

42 Uitgegeven door F. van Mieris: "Groot Charterboek ..." dl II blz. 123.

43 Zie Ramaer, a.w. blz. 183.

44 Inv. nr. 18, 19.

45 Ongeveer het gebied van het tegenwoordige Ooltgensplaat.

46 Ten oosten van het huidige Piershil.

47 Archief Leenkamer Holland nr 90 f° 55v.

betwist de heer van Voorne zijn rechten ⁴⁸, doch het nalaten van het leenverzoek aan deze, komt hem duur te staan: hij moet een som van 9000 pond opbrengen ⁴⁹. Demonstratief noemt de heer van Voorne zich in die tijd een paar maal: heer van Voorne en Putten ⁵⁰.

Deze leenband met Voorne is waarschijnlijk al zeer oud. Zoals we boven opmerkten heeft het er alle schijn van dat de heerlijkheid Voorne ouder is dan Putten. Het is zeer goed mogelijk dat de heer van Voorne, nog voor dat zich de heerlijkheid Putten ontwikkelde op bedoelde gebieden rechten bezat, die later, toen ze meer en meer enklaves van het Putse gebied werden in feite overgingen op de heren van Putten, mits erkenning van het oppergezag van de heren van Voorne door middel van de leenband. Bij deze enklaves behoort ook het naamgevend deel: Putten, doch het is niet onwaarschijnlijk dat de heren van Putten hun naam danken aan Putten als hun oorspronkelijke residentie, zonder dat dit de oudste kern van hun gebied hoeft te zijn, de aanwezigheid van de burcht Puttstein ⁵¹ kan hierop wijzen. Doch de residentie moet dan echter al vroeg verlegd zijn. In 1229 dateert Nicolaas I zijn oudst bekende oorkonde "aput Ghervliet" ⁵² en in 1246 wordt dit gepreciseerd: "aput Gheervliet in domo mea" ⁵³. Ook later residerende heren van Putten en Strijen bij voorkeur in Geervliet, dat door Zweder van Abkoude tot stad zal verheven worden. Hier staat ook de voornaamste kerk van de heerlijkheid, de Onze Lieve Vrouwen Kerk, waaraan Nicolaas III in 1307 een kapittel van 10 kanunniken verbindt ⁵⁴ en die ook naderhand herhaaldelijk door het heerlijk geslacht en door hoge ambtenaren begiftigd wordt ⁵⁵.

Van de heerlijkheid Putten schijnt ook Putten over die Maze, steeds een intregerend deel te hebben uitgemaakt, waarschijnlijk is het in de late 12e en 13e eeuw geleidelijk bedijkt. Poortugaal is reeds een parochie in 1270 ⁵⁶. De zeggenschap van Putten loopt ongeveer van Katendrecht, maar Rhoon en omgeving vormen een afzonderlijk grafelijk leen, waartoe ook Pendrecht behoort ⁵⁷, waarvan de heren, uit het geslacht van Duveland, echter door de vazallitische band met de heren van Putten zijn verbonden ⁵⁸.

De geografische ligging tussen het eigenlijke Holland en het eigenlijke Zeeland weerspiegelt zich in Putten, evenals in Voorne in de instellingen. Putten ligt in het gebied waar de Zeeuwse en Hollandse invloedsferen elkaar raken. Zo spreken Nicolaas III en zijn hof recht "bi den coire van Zeelant" ⁵⁹ hij beleent zowel volgens het Hollands leenrecht als "ten Zeeuschen rechte" ⁶⁰. Wanneer in de tweede helft der 15e eeuw Putten aan de grafelijkheid vervallen is, worden beleningen in Putten (en hiermee ook van Strijen) niet zelden opgetekend in het caput Zeeland van de grafelijke leenregisters ⁶¹. Dit bewijst nog niet dat Putten tot Zeeland behoorde. De begrenzing van Zeeland met de Bornisse, volgens de 13e eeuwse Zeeuwse keuren, sluit Putten buiten Zeeland, wat niet wegneemt dat de keur ook buiten Zeeland werd toegepast. ⁶²

48 Inv. nr 18, 19.

49 Inv. nr 40.

50 Archief Leenkamer Holland nr 90 f° 54.

51 "Geschiedkundige atlas van Nederland", A.A. Beekman: "Holland, Zeeland en Westvriesland in 1300" II "Holland ten Zuiden van het IJ" Den Haag 1920 blz. 97. Zie ook de bijbehorende kaart.

52 Van den Bergh a.w. dl I nr. 317.

53 Aldaar nr. 416. Dit weerlegt de mening van Fockema Andreae, dat de heren pas sedert de 14e eeuw te Geervliet resideerden (a.w. blz. 29).

54 Inv. nr. 1 f° 84.

55 B.v. door de rentmeester Otto Koudaver, zie inv. nr. 57.

56 J.G.C. Joosting en S. Muller Hz.: "Kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht" 1e afd. dl I (O.V.R. 2e reeks nr 8), blz. 18.

57 Van den Bergh a.w. dl I nr. 372.

58 Aldaar nr. 394.

59 Inv. nr 3 f° 2.

60 Inv. nr. 1 f° 129.

61 B.v. Archief Leenkamer Holl. nr. 116 f° 21 en 21v, waar het zelfs het geval is met het ver van Zeeland verwijderd liggende Pendrecht.

62 Ook de graven zelf maken gebruik van het Zeeuwse leenrecht buiten Zeeland, zo b.v. geeft Willem II in 1240 in Pendrecht een leen uit om dit te bezitten krachtens "omnium juris tenorem Zelandensium" inv. nr 43.

2. OORSPRONG EN AARD VAN DE HEERLIJKHEID STRIJEN.

De oudste geschiedenis van Strijen is terug te voeren tot een aantal moeilijk op te lossen problemen van historisch-geografische aard waartoe enkele keizerlijke diploma's voor de abdij Nijvel aanleiding geven ⁶³. In de tiende eeuw is het bestaan van een paguo Strya of Struona, waarin de abdij te Nijvel goederen bezit, zeker. Men heeft verbanden trachten te leggen tussen het grafelijk geslacht van Brabant (Leuven) en de eerste heren (graven) van Strijen, waarvan niet alles afdoende bewezen is ⁶⁴.

Reeds is betoogd, dat Strijen evenals Voorne en Putten, vanouds waarschijnlijk een allodiale heerlijkheid zal zijn, al ontbreken direkte bronnen, die dit aantonen ⁶⁵.

De oudste heer van Strijen in de 12e eeuw, die we kennen is Vastraad van Strijen, die in 1167 als getuige in een oorkonde van de hertog van Brabant voorkomt ⁶⁶. Hij bevindt zich in de hertogelijke omgeving en in die tijd is Strijen mogelijk al een leen van de hertog. In het laatst der 12e eeuw is Strijen en trouwens het hele gebied "inter mosam et scaldam" betwist gebied tussen Holland en Brabant, een twist die beslecht wordt in 1203 als graaf Dirk VII s.a. voor het gebied van Strijen (totam terram inter Strine et Walwic) met de hertog in de vazallitische band wordt verbonden zodat de graaf van Holland voortaan in Strijen de feitelijke macht heeft mits erkenning van het oppergezag van de hertog, wiens "homo ligius" hij is ⁶⁷. Strijen is dus vóór 1203 een leen van Brabant, van 1203 tot 1307 een leen van Holland en een achterleen van Brabant, en na 1307, wanneer graaf Willem III een eind maakt aan de leenband met Brabant ⁶⁸ uitsluitend een leen van Holland.

Het laat Middeleeuwse Strijen is echter slechts het noordelijke deel van het 10e en 11e eeuwse graafschap Strijen. Doch ook dit noordelijke deel wordt steeds kleiner. Tijdens de regering van Zweder van Abkoude bestaat Strijen uit een bedijkt gedeelte, nl. de parochies Strijen en Broek die deel uitmaken van de Grote Waard van Zuid-Holland, en het afzonderlijk gelegen Wede benevens een onbedijkt gedeelte, dat produktief wordt gemaakt door de moertering ⁶⁹, waarvan de belangrijkste gorzen zijn: het Loogors, het Markgors en Oude Puttermoer. In de 13e eeuw is Strijen belangrijker: dan behoort het gebied van Zevenbergen nog tot de heerlijkheid, dat in 1290 door heer Willem IV in erleen uitgegeven wordt aan zijn neef Willem Hugemansz ⁷⁰, en ook het gebied van Nieuwervaart, het latere Klundert, dat in de zestiger jaren van de 14e eeuw met hoge en lage heerlijkheid door de heer van Strijen als deel van de erfenis van vrouw Aleid moet worden afgestaan aan de heren uit het geslacht Polanen ⁷¹.

Het testament van Nicolaas III van Putten uit 1311 ⁷² spreekt van enkele kerkdorpen als Overdraghe, Terhavenne, die later moeten zijn verzwolgen. Er wordt in de 14e eeuw wel land gewonnen, b.v. de St. Antonie polder in 1357 ⁷³, maar er gaat meer land van Strijen af dan er bij komt. In 1421 loopt de gehele Grote Waard onder, ook Strijen en Broek in het uiterste westen ervan. Strijen kan echter

63 Monumenta Germaniae Historica - DD. reg. et imp. deel I nr 318 en nr 487 ed. Th. Sickel.

64 Zie hier voor: T. van Rheineck Leyssius: De afstamming der heeren van Strijen en Breda uit het Brabantsch-Henegouwsche Huis "De Nederlandsche Leeuw" 50e jg (1932) kol. 322-332.

65 Zie blz. VI.

66 P.J. Goetschalckx: "Abdij van Sint-Michiels te Antwerpen" in "Bijdragen tot de geschiedenis, bijzonderlijk van het aloude hertogdom Brabant" dl IV (1905) blz. 580.

67 Van den Bergh a.w. dl I nr 183.

68 Van Mieris a.w. dl II blz. 63.

69 Zie Inv. nr. 34.

70 Van den Bergh a.w., dl II nr. 740.

71 Inv. nr 52 en voorafgaande.

72 Inv. nr. 8.

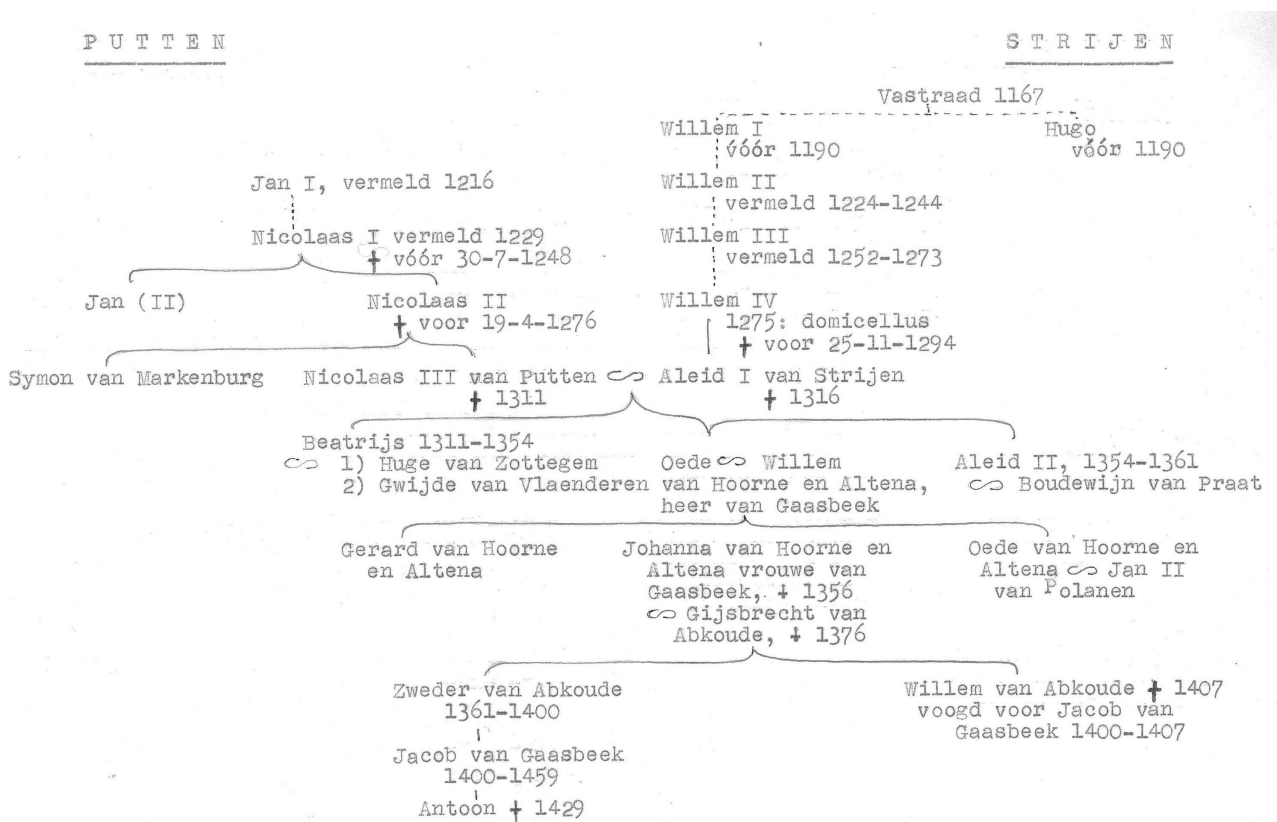
73 Van Mieris a.w. dl III blz. 26.

herdijkt worden en wordt verbonden met de op een oktrooi van Jacob van Gaasbeek in 1436⁷⁴ bedijkte schorren die later met nog andere bedijkingen de Hoekse Waard zullen vormen. Het deel van de Grote Waard ten oosten van Strijen blijft geïnundeerd.

3. DE HEREN EN VROUWEN VAN PUTTEN EN STRIJEN.

Een chronologische lijst van de heren en vrouwen die over Putten en Strijen geregeerd hebben met een stamboom, in hoofdzaak naar de geciteerde genealogische verhandeling van Obreen, moge hier voldoende zijn. De onderlinge verwantschap en het optreden der heren in de binnenlandse en buitenlandse politiek is door Obreen reeds uitgebreid bestudeerd.

HEREN EN VROUWEN VAN PUTTEN:

- Jan I van Putten, vermeld 1216.
- Nicolaas I, heer van Putten, vermeld 1229 - 1247.
- (Jan II ?)⁷⁵.
- Nicolaas II, heer van Putten, vermeld 1268-1275 overl. vóór 19-4-1276.
- Nicolaas III, heer van Putten, vermeld 1276 overl. 27-10-1311.
- Beatrijs, vrouwe van Putten 1311-1354.
 vrouwe van Strijen sedert 1316; vrouwe van:

74 Zie inv. nr. 1° 181- 185. Reeds eerder bestonden er vergevorderde plannen tot bedijking van dit gebied b.v. in 1423 (zie inv. nr 24) en in 1432 (zie van Mieris a.w. dl IV blz. 1001).

75 Nicolaas I noemt in 1246 (Van den Bergh a.w. dl I. nr 416.) zijn zoon Jan: "qui est heres meus". Latere vermeldingen bezitten we van hem niet. Het is mogelijk dat hij zijn vader inderdaad is opgevolgd in de tijd tussen 1247 en 1268, uit welke tijd geen teksten handelend over een heer van Putten bewaard zijn gebleven. In 1268 is zijn broer Nicolaas II, heer van Putten.

1. Huge van Zottegem overl. 1321.
  2. Gwijde van Vlaanderen overl. ca. 1345.
- Aleid II, vrouwe van Putten en Strijen 1354-1361, vrouwe van: Boudewijn van Praat
  - Zweder, heer van Gaasbeek, Abkoude, Putten en Strijen 1361-1400.
  - Jacob, heer van Gaasbeek, Abkoude, Putten en Strijen 1400-1459.

HEREN EN VROUWEN VAN STRIJEN:

- Vastraad van Strijen vermeld 1167.
- Willem I en Huge van Strijen, vermeld vóór 1190.
- Willem II, heer van Strijen vermeld 1224-1244.
- Willem III, heer van Strijen vermeld 1252-1273.
- Willem IV, heer van Strijen vermeld 1275 overl. vóór 25-11-1294.
- Aleid I, vrouwe van Strijen 1294-1316.
- Beatrijs, vrouwe van Putten en Strijen, zie verder boven.

Willem IV van Strijen krijgt van de graaf de toezegging dat na zijn dood de heerlijkheid, bij ontstentenis van zonen, zal vererven op zijn dochter ⁷⁶. Dit geschiedt in 1294 en vanaf dit tijdstip zullen Aleid van Strijen en haar echtgenoot Nicolaas III van Putten en heerlijkheid gezamenlijk besturen. Na hun dood vormen Putten en Strijen een personele unie onder hun opvolgers ⁷⁷. In 1361 sterft het huis van Putten uit en volgt een achterneef van de laatste vrouwe, Zweder, uit het huis van Abkoude, op ⁷⁸. Diens zoon, de tweede en laatste heer uit het huis van Abkoude, gewoonlijk Jacob van Gaasbeek genoemd en geboren toen zijn vader Zweder reeds op gevorderde leeftijd moet zijn geweest heeft aanvankelijk een zoon en opvolger Antoon, die echter in 1429 ongehuwd sterft. Daar ook een tweede huwelijk van Jacob van Gaasbeek kinderloos blijft, is deze genoodzaakt beschikkingen te treffen in verband met zijn opvolging. Mede door financiële verplichtingen staat hij hierbij onder druk van de Boergondiërs. Zijn heerlijkheid Gaasbeek doet hij in 1434 van de hand aan Jan van Hoorne, heer van Baucignies ⁷⁹. Uit een nagenoeg onleesbaar charter van 1449 ⁸⁰ blijkt dat hij aanvankelijk Jacob heer van Hoorne en Altena als zijn opvolger voor Putten en Strijen aangewezen had. Deze opvolging heeft nooit plaats gehad, de verbintenis tussen de heer van Gaasbeek en de graaf van Hoorne is verbroken en het charter ervan is gecancelleerd.

Bij een andere akte, eveneens in het archief aanwezig, ziet de graaf van Hoorne van zijn rechten af ⁸¹. Inmiddels heeft Jacob van Gaasbeek in 1449 Abkoude en Wijk bij Duurstede aan de bisschop van Utrecht afgestaan met behoud van vruchtgebruik ⁸² en in 1456 Putten en Strijen ("uut nootsaiken my dairtoe porrende") aan Filips van Boergondië verkocht ⁸³. De leenmannen van Putten brengen daarop leenhulde aan de hertog ⁸⁴, die op 30 juni, 2 dagen na de overdracht de lenen wederom aan Jacob van Gaasbeek afstaat ten gebruike voor het leven, met de volgende bepalingen: ⁸⁵

⁷⁶ Inv. nr. 13.

⁷⁷ Naderhand wordt meestal gesproken van de heerlijkheid Putten en Strijen, en worden de twee heerlijkheden als een eenheid beschouwd. (Regest nr 39).

⁷⁸ Zie voor Zweder van Abkoude en Jacob van Gaasbeek vooral het artikel van A.G. de Groot: "Zweder en Jacob van Gaasbeek in Zuid-Holland" in: "Zuid-Hollandse studiën" dl VIII, 1959 blz. 39-99.

⁷⁹ A. Wauters "Histoire des environs de Bruxelles" dl I blz. 152.

⁸⁰ Inv. nr. 46.

⁸¹ Inv. nr. 47.

⁸² Wauters a.w. blz. 152. In het Utrechtse komen nog in de 16e eeuw Gaasbeken voor als leenmannen van de bisschop, het zijn zonen van Jacobs bastaardzoon Zweder. Vgl A.J. Maris: "Repertorium op de Stichtse leenprotocollen", blz. 448 e.v.

⁸³ Origineel charter, Archief Grafelijkheid Holland, Suys f° 64 nr 1 doos Putten. Zie ook Arch. Graf. Rekenk. Dom. Holl. nr. 1 f° 64.

⁸⁴ Archief Leenkamer, nr 83 f° 36v.

⁸⁵ Archief Graf. Rekenk. Dom. Holl. nr. 1 f° 64v e.v.

- 1) Dat Jacob de heerlijkheden niet zal vervreemden of verder zal belasten
- 2) Dat de heerlijkheden na zijn dood aan de grafelijkheid zullen vervallen, tenzij hij nog een wettige zoon zou nalaten, in welk geval deze laatste door de graaf met Putten en Strijen zou beleend worden zoals zijn voorgangers er mee beleend waren.

Op dezelfde 30e juni 1456 verbindt de hertog zich tot het uitkeren aan Jacob van Gaasbeek van een jaarlijkse lijfrente van 2400 gouden Rijnse guldens, voor de ene helft op te beuren uit het rentmeesterschap van Gouda, voor de andere uit de tollens van Gorinchem en Schoonhoven. De gelden die de hertog op deze wijze aan Jacob ten koste legt zullen in hun geheel moeten worden terugbetaald, in het geval hij alsnog door een wettige zoon wordt opgevolgd ⁸⁶.

Dit laatste is niet gebeurd. Op 6 februari 1459 ⁸⁷ sterft Jacob en vervallen de heerlijkheden aan de hertog. Nog eenmaal worden ze kort daarop van de grafelijkheid vervreemd, ten behoeve van Karel, graaf van Charolais, zoon van de hertog, aan wie hij reeds in 1452 Putten en Strijen in het vooruitzicht had gesteld ⁸⁸. Karel, die ook met het reeds eerder aan de grafelijkheid vervallen Arkel wordt beleend, brengt in het beheer en bestuur van Putten en Strijen weinig veranderingen.

Op 12 april 1459 ⁸⁹ stelt hij er Anthonis Michielsz. van Eversdijck aan tot zijn stadhouder en Willem Bolle, de rentmeester van Beosten Schelde, tot zijn rentmeester ⁹⁰. Karel van Charolais kan als laatste afzonderlijke heer van Putten en Strijen worden beschouwd. Aan het afzonderlijk bestaan komt een eind in 1467 als Karel zijn vader in de regering van de Boergondische erflanden opvolgt en aldus, voor wat Putten en Strijen aangaat, de hoedanigheid van leenheer en leenman in één persoon verenigt.

Ook na 1467 blijft Putten nog een afzonderlijke positie innemen met betrekking tot de betaling van de bede. In 1464 regelt Karel van Charolais de wijze van heffen ⁹¹, die voortaan zal plaatsvinden op de Hollandse manier, zoals dit in de voorbijgegangene drie jaar al het geval geweest was. Toen was de bede echter geheel volgens het Hollandse principe "selon la grandeur et richesse de leurs biens" geïnd. Voortaan zal de heffing wel plaats vinden "selon le taux du pais de Hollande", maar de basis is anders, n.l. "en regard à la quantité des mesures de terre gisans en nostre dit pays". De basis van de heffing zal dus niet zijn een taxatio bonorum, zoals in Holland, maar het principe "de qualibet mensura", "met metsgelicke", zoals in Zeeland, en zoals in Putten vóór 1459. Een haast noodzakelijk vervolg op deze regeling is een belofte van Karel dat, wanneer hij eenmaal graaf van Holland zal zijn "l'aydemd'icelui nostre pais de Putte sera assiz, tauxé et relevé apart sans estre aucunement comprins au generale ayde du dict pays de Hollande"⁹². Hieraan is de hand gehouden. Zo komt Putten in de "Informacie up 't stuck van der verpondinghe" niet voor, wat trouwens voor een gebied waar voor de bede het principe van heffing op het gemet gold, ook niet nodig was ⁹³.

4. HET BESTUUR DER HEERLIJKHEDEN.

De administratie der goederen en inkomsten van de heren van Putten en Strijen is in de 14e eeuw overgelaten aan een rentmeester, wiens ressort aanvankelijk de gehele heerlijkheid besloeg. Als zodanig kennen we Jacob Gheraerdszone ⁹⁴, Jan Jansz. die Moelenair ⁹⁵, Wouter heer

86 Aldaar f° 67.

87 Archief Rekenkamer Rekeningen nr 2177, aanhef.

88 Archief Leenkamer nr 63 f° 148v.

89 Archief Graf. Rekenk. Dom. Holland nr 490 f° 77.

90 Aldaar f° 77v.

91 Archief Leenkamer Holland Inv. nr. 64 f° 4v.

92 Aldaar f° 5.

93 "Informacie up't stuck van der verpondinghe" uitgave Fruin (Uitg. Mij. Ned. Lett. 1866), uit 1514. Ook in de "Enqueste up't stuck der verpondinghe uitgave Fruin (aldaar 1876) uit 1494 komt Putten niet voor.

94 Komt voor in 1330 (Van Mieris a.w. dl II blz. 499).

95 Komt voor in 1362 (inv. nr. 144 f° 18), 1363 (ald. f° 99v)

Pouwelszone ⁹⁶, Willem van Mere ⁹⁷ en Ludeken die Wilde. Slechts van deze laatste is een rekening tot ons gekomen (1379) ⁹⁸. Verder bezitten we vermeldingen van rentmeesters, niet met name genoemd, bv. uit 1354 ⁹⁹, 1356 ¹⁰⁰ enz.

In het archief bevindt zich een aantal rekeningen met de jaren 1382-1390 van de rentmeester Otte Koudaver (of Koudehaver) die uitsluitend optreedt als rentmeester van Putten en Poortugaal ¹⁰¹. Tussen 1379 en 1382 moet het ongedeelde rentmeesterschap dus gesplitst zijn in een rentmeesterschap van Putten en Poortugaal en één van Strijen. Van het laatste zijn er geen rekeningen in het archief aanwezig, maar wel zijn er aanwijzingen dat er inderdaad een rentmeester van Strijen geweest is: Zo wordt er in 1384 een "reddituarius de Striene" vermeld ¹⁰². Eerstgenoemd rentmeesterschap moet tussen 1390 en 1395 opnieuw zijn gesplitst in een rentmeesterschap van Putten ¹⁰³ en een van Poortugaal ¹⁰⁴. De gewone rekeningen van de verschillende rentmeesters werden afgehoord in tegenwoordigheid van de heer van Putten, meestal de proost van Geervliet, enkele hoge ambtenaren, zoals de baljuw (als dit ambt tenminste niet met dat van rentmeester in één persoon verenigd werd) en enkele klerken, voor zover bekend steeds te Geervliet. De rentmeester van Putten was de primus inter pares, hij had een zeker overwicht op de andere rentmeesters. Bij sommige buitengewone ontvangsten droegen de rentmeesters van Strijen en Poortugaal hun gelden af aan de rentmeester van Putten die dan bij de heer rekening deed voor de gehele heerlijkheid ¹⁰⁵. Bovendien bekleedde de rentmeester van Putten meestal tevens het ambt van baljuw, zowel in de 14e eeuw (b.v. Jan Jansz. die Molenaer ¹⁰⁶) als in de 15e (b.v. Jacob Pot ¹⁰⁷).

In de latere jaren van de regering van Jacob van Gaasbeek schijnen de rentmeesterschappen weer samen gevoegd te zijn, immers Jacob Pot wordt genoemd: rentmeester van Putten en Strijen ¹⁰⁸, waarbij ook Poortugaal inbegrepen is. Ook na de incorporatie bij Holland in (1459) 1467 bleef dit ongedeelde rentmeesterschap over de drie delen van het voormalige heerlijke gebied bestaan ¹⁰⁹, tot het in 1477 weer in twee afzonderlijke rentmeesterschappen, Putten en Strijen, werd gesplitst, die tenslotte in 1593 verenigd zijn met het rentmeesterschap van Zuid-Holland.

Wanneer in Putten de eerste baljuws optreden is niet duidelijk. De instelling bestaat in ieder geval in 1330 ¹¹⁰. Wanneer de Abkoudes in hun andere heerlijkheden vertoeven en waarschijnlijk wel vaker, neemt de baljuw hun paats in in de vierschaar van Putten en vormt aldus met de leenmannen het hoogste rechtscollege in de heerlijkheid ¹¹¹ waarbij men tegen het vonnis van de schepenbanken en van de heemraden in beroep kan gaan ¹¹². Deze duidelijke bepalingen uit de

96 Komt voor in 1366 (ald. f° 95).

97 Komt voor in 1370 (ald. f° 118v).

98 Inv. nr. 109.

99 Inv. nr. 1 f° 101v.

100 Inv. nr. 3 f° 54.

101 Inv. nrs. 110-115.

102 Inv. nr. 1 f° 94v.

103 Inv. nr. 122 e.v.

104 Inv. nr 134 e.v.

105 Zie b.v. inv. nr. 140.

106 Inv. nr. 1 f° 99v (in het jaar 1363).

107 Inv. nr. 1 f° 140v (in het jaar 1446).

108 Aldaar.

109 Archief Rekenkamer Holland, Rekeningen inv. nr. 3313 e.v., achtereenvolgens onder de rentmeesters Willem Bolle en Jan van Lesanen.

110 Van Mieris a.w. dl II blz. 499.

111 M.S. Pols "Oudste rechten van het land van Putten" in "versl. en Med. Ver. Uitg. bronnen Oud. Vad. recht " 1885 blz. 130, 133.

112 Aldaar blz. 134.

keur van 1459 door Karel van Charolais aan Putten gegeven, zijn waarschijnlijk een bevestiging van de bestaande toestand. Merkwaardig is een akte uit 1361 waar bij de aanstelling van een schout de heer van Putten en zijn baljuw tesamen optreden ¹¹³.

Een afzonderlijk woord over het bestuur in Putten en Strijen in waterschapsaangelegenheden mag hier niet achterwege blijven. De waterhuishouding wordt in Holland en Zeeland in de 12e en 13e eeuw normaliter geregeld in plaatselijk kader, d.w.z. in het kader van ambacht, domein of immuniteit of wat er voor in de plaats gekomen is. Putten is hierop geen uitzondering. Dit mag geconcludeerd worden, niet uit bronnen materiaal uit de 13e eeuw, want dat bezitten we voor de Putse waterstaat niet, doch uit het beeld dat de 14e en de 15e eeuw te zien geven. Ook dit beeld blijft vaag en is allerminst volledig, maar ondanks een zekere centralisatie, blijkt de voornaamste bevoegdheid in waterstaatszaken ook in die tijd nog bij de plaatselijke besturen te berusten.

Artikel 23 van de oude voorboden van Putten luidt: "...soos al elck schout binnen sijnen ambacht den ban schouwen, die schepenen legghen sullen op den dijckschouwen..."¹¹⁴, terwijl in 1463 nog bepaald wordt "voort soo sullen alle ambogten ende polren binnen den voorschreven ouden lande van Putte gelegen eeuwelijck elx op hem selven jaerlycx sijnen dijck, duyckeldammen, houten hoofden ende andere stakettingen ende dijckwerck houden op sijnen last ende cost" ¹¹⁵. De Colleges van schout en schepenen in de dorpen beheren dus de waterstaat, elk binnen hun ambacht.

Als Geervliet in 1381 tot stad verheven wordt en dus uit het algemene patroon van de gewone ambachten wordt gehaald is een regeling voor het beheer van water- en dijkzaken gewenst. In het handvest van Zweder van Abkoude komt hierover de volgende bepaling voor: "Item van onsen scepenen van Gheervliet sullen drie dijcscepenen wesen, dair men den dijck ende dat dair toebehoort mede sal bedriven, mit anders vier scepenen die men buten der vesten, binnen der vrijheit dair toe nemen sal" ¹¹⁶. Drie van de zeven Geervlietse "poortscepenen" en vier personen wonende buiten de stad, binnen het ambacht zullen een nieuw college vormen dat de dijkzaken beheert, doch onder wiens leiding? De nieuwe stad krijgt twee burgemeesters, maar nergens blijkt dat zij ooit enige zeggenschap hebben gehad in waterstaatszaken. Veeleer is dat het geval met de schout, hij die ook de gewone poortscepenen "maande" zal dat waarschijnlijk ook bij de dijkscepenen gedaan hebben.

Het juridische deel van de werkzaamheden van de plaatselijke dijkbesturen is gemakkelijk binnen één bepaald ambacht op zichzelf te verrichten, het meer technische, vooral wat de uitwatering en de bescherming tegen de zee bij hoge vloed betreft, in veel mindere mate. Een minimum van samenwerking en onderlinge hulp wordt meer en meer vereiste. Van een dergelijke samenwerking zien we ook in Putten evenals elders verschillende voorbeelden. In 1332 geven Gwijde van Vlaanderen en Beatrijs ¹¹⁷ toestemming aan de burenen van Biervliet om met de burenen van Nieuwland (Simonshaven) één uitwatering te hebben, wat het gevolg heeft dat de respectieve schouten inzake eventuele nalatigheid in de wederzijdse ambachten een zekere competentie krijgen. Sedert 1401 gaat ook Spijkenisse via Nieuwland uitwateren. In de toestemming hiervoor van Willem van Abkoude ¹¹⁸ is sprake van "één waterscepe" dat de drie ambachten Nieuwland, Spijkenisse en Biervliet vooraan zullen vormen, doch dit slaat alleen op de gemeenschappelijke regeling inzake

¹¹³ Inv. nr. 77.

¹¹⁴ Van mieris a.w. deel IV blz. 1050 (in het jaar 1434).

¹¹⁵ Handschriften 3e afd. Alg. Rijksarchief nr 2c (Ms. Van Mieris, vervolg op het Groot Charterboek) blad 219.

¹¹⁶ Inv. nr. 1 f° 123. Zie ook Pols a.w. blz. 198. In 1424 wordt dit artikel als volgt door Jacob van Gaasbeek gewijzigd: 4 schepenen "binnen onser stede geseten ende binnen der vrijheit van Gheervliet gheërft" Inv. nr. 1 f° 124.

¹¹⁷ Archief Leenkamer Holland Inv. nr. 83 f° 13.

¹¹⁸ Aldaar f° 13v e.v.

het binnenwater, en betekent niet dat er voortaan ook één bestuur komt. Toch komt er een centraliserend element in de besturing: op de zaak van de gemeenschappelijke afwatering zal n.l. worden toegezien door een college van drie "waersluyden" gekozen uit de drie schepencolleges.

Het ambacht Putten maakt in 1461 in zekere zin misbruik van de onderlinge hulp, door (met succes!) een mandement van Karel van Charolais, heer van Putten te vragen, waarin de overige ambachten geboden wordt Putten te hulp te komen in zijn aanleg van hoofden, duikers en andere kunstwerken. Dit mandement wordt een bron van twist die in 1463 op een vergadering te Geervliet wordt beëindigd door een uitspraak van enkele scheidsrechters, inhoudende dat het mandement gecasseerd zal worden. Deze uitspraak, die in kopie tot ons is gekomen¹¹⁹, is een niet onbelangrijke bron voor de waterstaatkundige organisatie in Putten. De partijen die in deze kwestie tegenover elkaar staan zijn: schout, schepenen, waersluiden, hoofdmeesters en geërfden in het dorp en ambacht Putten enerzijds en schout, schepenen, waersluiden, hoofdmeesters en geërfden "in 't ambocht van Geervliet ende in 't gemeene oude land van Putte", of iets verder met betrekking tot de door hen gekozen arbiters: "des gemeen Oudlands van Putte met sijn toebehooren, daer Geervliet in staet", anderzijds.

Strikt genomen is een onderscheid tussen het ambacht Putten en het "gemene oude land van Putten" onjuist. Putten behoort evenzeer tot dit oude land als b.v. Geervliet, maar sedert 1437 is het er van afgescheiden door een middeldijk, die loopt van "dat oosteynde van Hekelingen, streckende dwers duer 't lant tot aen den Brabantsen dijk"¹²⁰. Het is waarschijnlijk dat de samenwerking in dijkzaken in het oude land van Putten "daer Geervliet in staet" meer en meer buiten Putten om plaats vond¹²¹. Misschien ligt hier de voornaamste oorzaak van de latere blijvende inundatie van het ambacht Putten, hoewel op de overige ambachten de plicht rustte, in tijd van nood, Putten ten oosten van de middeldijk gelegen bij te staan¹²².

De voornaamste scheidsrechter, de "overman", bij het conflict van 1463, Floris van Boschuysen, wordt genoemd: "ruwaart, bailliu ende dijckgrave van den lande van Putte". Sedert de 14e eeuw bestaat er n.l. boven de ambachtelijke besturen een overkoepelend orgaan van dijkgraaf, benoemd door de heer van Putten, en heemraden¹²³. De oudst bekende dijkgraaf is Pieter Reynger Jacobsz. in 1364. Uit de bewoordingen van zijn akte van aanstelling¹²⁴ lijkt het alsof Zweder van Abkoude dit ambt dan voor het eerst instelt: "dat wi (Zweder) overdragen sijn ende willen dat een dijckgrave si in onsen landen binnen der vorsche van Putte, die jairlicx den dijck mitten gemenen scepenen van der vorssche van Putte voirscreven schouwen sal...", maar uit de nadere omschrijving van de taak: "ende alle ander schouwen die die bailiuwen ende dijckgrave of yement van horen wegen voortijts tot desen dagen toe geschouwet hebben..." mag men afleiden dat er reeds voor 1364 een dergelijke, misschien minder permanente, minder omliggende, overkoepelende instelling gestond. Ook het college van de gemene schepenen schijnt in 1364 al

119 Handschriften 3e afd. Alg. Rijksarchief nr 2c blad 219. Het mandement van 1461 kennen we slechts uit de vermelding in 1463.

120 Inv. nr. 1 f° 187v e.v.

121 Merkwaardig is het dat over schout en schepenen, enz. van Geervliet en het gemene oude land van Putten gesproken wordt. Moeten we hierbij denken aan een gemeenschappelijk optreden onder één schout, die van Geervliet?

122 Inv. nr. 1 f° 187v e.v.

123 Zij worden afwisselend genoemd: gemene schepenen (Inv. nr. 1 f° 104), hoofdschepenen (inv. nr. 1 f° 187v e.v.), heemraden (Pols a.w. blz. 133), hoge heemraden (Pols a.w. blz. 134) en zelfs hoogste heemraden (Pols a.w. blz. 139)

124 Inv. nr. 1 f° 104.

een bestaande instelling te zijn. De voornaamste bezigheid van de dijkgraaf en heemraden schijnt de principale schouw geweest te zijn, die vijf maal per jaar ¹²⁵ werd gehouden en waaraan een uitgebreide maaltijd op kosten van de heer van Putten "naer ouder costume" was verbonden ¹²⁶.

De dijkgraaf int de boeten of wel direkt van de overtreders, ofwel via de waarsluiden van een ambacht, hij beheert de gelden en doet hiervan rekening aan de heer. Van deze rekeningen zijn er uit de periode van vóór 1459 een tweetal bewaard gebleven ¹²⁷. Uit de geciteerde akte van 1364 blijkt dat de dijkgraaf ook tot taak had "die koren bi den meenen scepenen te minderen ende te meren". Bij hoge vloed vinden we de dijkgraaf en de heemraden op de dijk ¹²⁸ en bij bepaalde grote werken, buiten het ambachtelijk kader, zoals het leggen van de dijk dwars door het eiland in 1437, hebben zij de leiding. In het algemeen schijnt hun macht tamelijk gering geweest te zijn ¹²⁹.

Geografische strekt hun competentie zich uit over het oude land van Putten met de daaraan bedijkte polders. Interessant is een aantekening in de rekening van het dijkgraafschap over 1463 ¹³⁰ waarin de delen van de heerlijkheid Putten worden opgesomd waarover dijkgraaf en hoogheemraden geen bevoegdheid hebben, het zijn: 1) het land van Poortugaal, hierbij inbegrepen Oedenvliet en Pernis, dat een afzonderlijk dijkgraafschap vormt onder de dijkgraaf Simon Bertoutzone, 2) Klein Katendrecht en het Nieuwland van Charlois, die tesamen eveneens een afzonderlijk dijkgraafschap vormen ¹³¹, 3) Meester Arntszlandekijn, onder de dijkgraaf Gherbrant Jacobsz., 4) De Korendijk of Goudswaard, een afzonderlijk dijkgraafschap vormend onder de schout Wouter van Outhuesden of zijn plaatsvervanger Geen Jansz., "ende so men seyt een scout aldaer is daer dijcgraeve", 5) Westenrijk, het tegenwoordige Zuidland, waar Bruninck van Buschuyzen, schout, tevens dijkgraaf is.

Wat de heerlijkheid Strijen tenslotte betreft, deze lag voor het grootste deel binnen het hoogheemraadschap van de Grote Waard van Zuid-Holland, waarvan een door de graaf van Holland benoemde dijkgraaf aan het hoofd stond ¹³². Omtrent de oprichting van dit waterschap en de rol die de heer van Strijen daarin vervulde, zijn we niet ingelicht, maar het is duidelijk dat de graaf hier niet buiten de heer van Strijen om heeft kunnen handelen.

In de 14e en 15e eeuw is er voortdurend sprake van onderhandelingen van het waterschap met de heer van Strijen ¹³³, maar een duidelijk beeld van diens macht in dezen, ontbreekt ¹³⁴. Wel is zeker dat die voor 1394 groter is geweest dan er na. Voor dit jaar verrichtte de heer van Strijen zelf de dijkschouwen en inde hij de boeten, in 1394 wordt deze bevoegdheid door de graaf van Holland aan dijkgraaf en hoogheemraden van de Grote Waarde gegeven. In ieder ambacht van Strijen zal er voortaan een waarsman van de heer zijn "die der schouwe volgen sal" ¹³⁵.

125 N.l. half maart, half mei, St. Jansmisse, St. Jacobsmisse, St. Lambrechtsmisse. De schouw wordt verricht door "die dijcgrave mitten gemene scepenen, klerc, bode ende anders mijns liefs joncheren vrienden" (inv. nr. 143 f° 10). De laatste categorie, waarmee waarschijnlijk leenmannen worden aangeduid spelen vaker een rol in dijkzaken, zo b.v. in de uitvoering van de aanleg van de middeldijk in 1437 (Inv. nr. 1 f° 187v).

126 Archief Rekenkamer Holland, Rekeningen nr 4421 f° 29. Ook de schouten en schepenen mochten éénmaal per jaar bij het z.g. "turven" een maaltijd op kosten van de heer nuttigen (Aldaar f° 30).

127 Inv. nrs 143 en 144.

128 Inv. nr. 143 f° 10 en elders.

129 Het schijnt niet uitgesloten te zijn dat soms het ambt van dijkgraaf van Putten gegeven werd aan de schout van Geervliet. Immers Willem van Almonde komt op 28 okt. 1437 voor als dijkgraaf en op 10 febr. 1438 als schout van Geervliet (zie resp. inv.nr. 1 f° 187v en Archief Leenkamer Holl. inv.nr. 83 f° 9).

130 Archief Rekenkamer Holl., Rekeningen nr 4421 f° 28v.

131 Het is schrijver van deze aantekeningen (dit is niet de dijkgraaf, van wie de rekening is) niet bekend wie hier dijkgraaf is: "Gherrijt van Nyevelt, Florijs Grijper, Jacob die Buysen, enich van hem drien..."

132 Ook Jacob van Gaasbeek is nog dijkgraaf van de Grote Waard geweest (Inv. nr. 25).

133 Inv. nrs. 35, 36, 59.

134 Zie voor de geschiedenis van de Grote Waard: S.J. Fockema Andreae: De Grote of Zuid-Hollandse Waard, "Studiën over waterschapsgeschiedenis" deel III Leiden 1950.

135 Van Mieris a.w. dl III blz. 614. In 1377 was de dijkschouw van de heren reeds nader door hertog Aalbrecht gereguleerd. Aldaar dl III blz. 335.

GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBEHEER

Hoewel Putten en Strijen tot 1467 een afzonderlijke heer gehad hebben in Karel van Charolais, sluit het terugvallen van de heerlijkheden in de schoot van de grafelijkheid in 1459 archivistisch gezien een tijdperk af. Vanaf dit ogenblik wordt de administratie van de goederen van de heer van Putten en Strijen gekoppeld aan de grafelijke administratie in Den Haag. De titel van de inventaris: "archief van de heren van Putten en Strijen" vereist een nadere toelichting. Dit dient opgevat te worden als: "Archief van de heren van Putten en Strijen als heren van Putten en Strijen". Sinds 1361 vormen de beide heerlijkheden slechts een deel van het complex waarover de heren het bewind voeren. De verspreide ligging van de delen van dit complex en de eigen verschillende tradities van elk gebied hebben een centralisatie van administratie en archieven verhinderd. In het thans beschreven archief zal men dan ook geen stukken aangaande Gaasbeek of de Utrechtse bezittingen aantreffen.

Met de vereniging van Putten en Strijen in een personele unie, ruim een halve eeuw eerder, is dit heel anders. Hier is reeds onder Nicolaas III sedert 1294 een centralisatie van de administratieve bedrijvigheden doorgevoerd en we mogen aannemen dat toen ook de archivalia uit Strijen naar Geervliet zijn overgebracht. Het is echt merkwaardig dat het archief geen enkel Strijens stuk in originali bevat van vóór 1294. Op zichzelf zou dit een argument zijn tegen de overbrenging van het Strijense archief, indien niet het register van Bartolomeus Artnsz uter Haghe, die de oorkonden afschreef, die hij in het archief te Geervliet kon vinden, ook oorkonden uit Strijen bevatte ¹³⁶, die oorspronkelijk tot het Strijense archief moeten hebben behoord, in de 15e eeuw dus te Geervliet waren en naderhand verloren zijn gegaan. Dat thans het archief uit de tijd van vóór 1294 slechts charters uit het voormalige Puttense archief bevat, mogen we als toevallig beschouwen.

Hiermee is reeds de zetel van het archief ter sprake gekomen. Het archief was ten tijde van Bartolomeus Artnsz. gevestigd "in den hove van Putte, tot Gheervliet opten toorn" ¹³⁷, dus in de heerlijke burcht, en het is haast zeker dat het daar ook reeds in vroeger eeuwen gevestigd was.

Na de dood van Jacob van Gaasbeek op 6 febr. 1459 houdt het archief op nog langer een levend archief te zijn. In de grafelijke rekening, opgemaakt door de rentmeester-generaal van Holland, Zeeland en West-Friesland Clais de Vriese over het jaar 1459 ¹³⁸, worden 15 franken verantwoord, uitgegeven aan heer Willem van Dordrecht, kapelaan in de hofkapel in Den Haag voor twee reizen: "die eerste van uter Hage tot Gorinchem an den drossaet aldair, om te halen ende ontfangen die registren ende leenboecken van der heerlicheide ende lande van Putte ende van Strijen, ende die te brengen in die camer van den register in Den Hage in bewairnissen mijns vornoemden genadigen heren hoicheit, also die jonchere van Gaesbeec aflivich geworden was, dairaf mijn vornoemden genadigen here die vornoemde heerlicheit ende landen seccedeerde etc. die welcke drossaet die kisten ende sloten opten huuse tot Gorinchem, dair die boecken inlagen, niet opslaen en dorst mits dat dairan ende an alle d'ander goeden arrest gedaen was van mijn vorseiden genadigen heren wegen".

Uit dit citaat blijkt:

1) dat tussen 1438 en 1459 het archief of een deel er van ("die registren ende leenboecken") is overgebracht uit Geervliet naar Gorinchem. Hierbij diene men te bedenken dat Jacob van Gaasbeek drost van Arkel en grafelijk rentmeester van Arkel en Gorinchem was ¹³⁹ en waarschijnlijk althans voor een deel van het jaar, aldaar resideerde, en

¹³⁶ Inv. nr 1 f° 10v, f° 38v, f° 39 en enkele andere.

¹³⁷ Inv. nr. 2, aanhef.(1438).

¹³⁸ Arch. Rekenk. Holl., Rekeningen inv. nr. 159 f° 112.

¹³⁹ Aldaar f° 16, 31 enz.

2) dat voortaan de Puttense registers deel zullen uitmaken van grafelijke leen- en registerkamer in Den Haag.

Dat naast de registers ook de andere bescheiden toen reeds naar Den Haag zijn overgebracht, hetzij uit Gorinchem, hetzij direkt uit Geervliet, blijkt uit de aanstelling op 9 aug. 1459 van de beheerder van de "tresorije ende registeren van Hollant", Dirck van Zwieten, tot beheerder van de bescheiden van de aan de grafelijkheid vervallen heerlijkheden, die als volgt omschreven worden: "velerande brieven, boucken, registeren ende charteren, denselven heerlicheden toebehoerende"¹⁴⁰.

Karel van Charolais, die het archief als afgesloten beschouwde, heeft als heer van Putten en Strijen ook geen eigen archief gevormd, zelfs geen eigen administratie. Zijn oorkonden gingen uit van de kanselarij in Den Haag, de rekeningen van de goederen van de heerlijkheden werden op de Rekenkamer aldaar afgehoord¹⁴¹ en werden in het archief ervan gedeponeerd.

Zelfs resideerde de rentmeester van Putten en Strijen in Den Haag en beval zo nu en dan zijn helper te komen "in den Hage mit alle die boeken van der goeden van den lande van Put ende Strijen"¹⁴². Deze toestand duurt in 1467 ongewijzigd voort.

Het overgebrachte archief van Putten volgt na 1459 dezelfde lotgevallen als het grafelijk archief en in de loop der eeuwen wordt het er een integrerend deel van. Alleen de rekeningen, de rentestaten en enkele afschriften van charters, financiële aangelegenheden betreffende vinden hun weg naar het archief van de Hollandse Rekenkamer.

De charters, een belangrijk deel dus van het archief van de heren van Putten, worden in 1529¹⁴³ met de Hollandse charters overgebracht naar de burcht te Gouda, waar ze tot 1590 opgeborgen blijven. De hoge vochtigheidsgraad in de Goudse toren heeft vele charters geruïneerd of onherstelbaar beschadigd. In de Bataafse tijd werden zij als deel van het archief van de graven van Holland in het Rijksarchief opgenomen. Evenzo geschiedde met de stukken van de Rekenkamer.

Wat de omvang van het archief betreft staat het wel vast, dat sedert de overbrenging naar Den Haag in 1459 veel verloren is gegaan. Wat er omstreeks het midden van de 16e eeuw aan charters aanwezig was te Gouda, weten we uit de inventaris die Cornelis Suys van de Hollandse charters aanlegde, en waarin ook een caput "Putte ende Strijen" opgenomen is. Een vergelijking van deze inventaris met de charters zoals die thans aanwezig zijn wijst uit dat het aantal dat sedertdien verloren is gegaan, niet gering is, waaraan het ondoelmatige depôt te Gouda wel voor een groot deel schuld zal hebben¹⁴⁴. Een vergelijking tussen de inventaris van Suys en het register van Bartolomeus Artnsz.¹⁴⁵ om het verlies tussen 1438 en het midden van de 16e eeuw te onderzoeken, kan geen afdoend resultaat hebben daar de laatste voor de samenstelling van zijn werk niet alleen de aanwezige originelen heeft gebruikt, maar ook enkele reeds bestaande registers.

¹⁴⁰ Archief Leenkamer Holland nr 117b f° 2v.

¹⁴¹ De stadhouder van Karel van Charolais, werd in zijn commissiebrief bevolen: "mit onsen lieven ende waelgemynden den luyden van den Rekenkamer mijns genadigen heren ende vader in Den Hage te hoerne ende sluyten alsoo 't behoeren zall de rekeninghen van onsen officieren ende dienaren van onsen voirsz. landen van Arkel, Putte ende Strijen, also wel van justicien als van ontfanghe"(Arch. Leenkamer nr 117b f° 1v, Arch. Graf. Rekenk. Dom. nr 490 f° 77).

¹⁴² Archief Rekenkamer Holland, Rekeningen inv. nr. 3313 f° 59v.

¹⁴³ Zie J. Smit: "Een bijdrage tot de geschiedenis van het Hollandsche archiefdepôt te gouda" in "Nederlandsch Archievenblad", 33e jg blz. 141-160.

¹⁴⁴ Zie concordans nr I

¹⁴⁵ Inv. nr. 1.

Uit de tijd van vóór 1229 was al omstreeks het midden van de 14e eeuw geen enkel stuk aanwezig; in geen een register werd een charter ouder dan dit jaar, overgeschreven. Verder moeten stukken uit het voormalige Strijense archief van vóór 1294, ook toen reeds schaars zijn geweest: er zijn er in de registers slechts weinige afgeschreven.

Van de comptabele bescheiden van de rentmeesters is slechts weinig bewaard. Merkwaardig is dat niet alleen de rekeningen van voor 1379 maar ook die van na 1429 in het archief ontbreken, terwijl ook van de rentmeesters van Strijen geen enkele rekening bewaard schijnt te zijn. Van de registers en lijsten van leenmannen die deel hebben uitgemaakt van de grafelijke leen- en registerkamer schijnt het meeste bewaard te zijn gebleven¹⁴⁶. De inventaris van Cornelis Oem uit 1580¹⁴⁷ vermeldt nog "een bouxken in papier inhoudende vijf bescreven blaederen, sonder couverteure", dat sedertdien verloren is gegaan maar waarvan de inhoud is overgeschreven in de 18e eeuw op de eerst negen folio's van een deel in het Archief Leenkamer Holland inv. nr. 82 (afzonderlijke foliëring voorin). In dit zelfde 18e eeuwse afschrift is ook een gedeelte (de folio's 38-70v) van een thans verloren register, inhoudende oorkonden van Jacob van Gaasbeek (1412-1432) overgeschreven. Het origineel waarnaar dit afschrift gemaakt is, moet wel deel hebben uitgemaakt van het heerlijk archief van Putten, maar het bevond zich, blijkens de inventaris van Oem, in 1580 niet in de leen- en registerkamer van Holland. Van één register zijn twee exemplaren voorhanden, waarvan het ene in 1839 uit de nalatenschap van de commissaris van de raad- en rekenkamer der domeinen H. Swaan aan het (algemeen) Rijksarchief is geschonken. De inventaris van Oem kent dit exemplaar niet¹⁴⁸. Het is waarschijnlijk dat het deel heeft uitgemaakt van het archief van de grafelijkheidsrekenkamer.

DE VERWERVING VAN HET ARCHIEF

De rechtstitel is (nog) onbekend

DE VERWERVING VAN HET ARCHIEF

De rechtstitel is (nog) onbekend.

¹⁴⁶ De Putse registers werden bewaard in "Cas M", waar ook een register "Die stroomen van der heerlicheyt van Putte" en het op blz. VIII vermelde rapport bewaard werden. Beide dateren echter van na 1459 (Archief Leenkamer Holland nrs 83 en 89).

¹⁴⁷ Archief Leenkamer nr 409 f° 97.

¹⁴⁸ Het repertorium van Gousset op de registers van de Leenkamer van Holland kan ook voor de registers van Putten en Strijen als toegang dienst doen (Archief Leenkamer Holland inv. nrs 369-403).

Inhoud en structuur van het archief

INHOUD

Een groot deel van het archief bestaat uit stukken ontstaan in het kader van de betrekkingen van de heren van Putten en Strijen met de graven van Holland, de heren van Voorne en andere naburige heren. Deze betrekkingen zijn belangrijk, daar de heren van Putten er het grootste deel van hun complex van rechten en goederen aan ontleenden. Dit komt in de indeling van de inventaris tot uiting. De stukken met betrekking tot de uitoefening van het bestuur der heerlijkheid zijn weinig talrijk. Wij hebben ze met de stukken aangaande het goederenbeheer in één rubriek ondergebracht.

In de praktijk hebben de heren geen onderscheid gemaakt tussen hun goederen en de overheidsrechten. Geheel Putten en Strijen met alle rechten beschouwden zij als hun patrimonium. De rekeningen van de verschillende rentmeesters, die voor zo ver ze bewaard gebleven zijn, tot nu toe deel uitmaakten van het archief der Hollandse Rekenkamer, zijn meestal tot een of twee losse katernen, zonder band vervallen, zodat ze thans in omslagen ondergebracht zijn.

De registers dragen alle een titel, waarnaar zij door Gousset in zijn repertorium worden verwezen. Ook in de litteratuur bedient men zich voor verwijzingen naar de registers reeds enkele eeuwen lang van deze titels. Sommige ervan zijn echter niet oorspronkelijk en worden in de 16e eeuwse inventaris van Cornelis Oem anders aangeduid. Waar dit het geval is hebben wij de titel zoals die bij Oem voorkomt in een noot aan de beschrijving toegevoegd. Wat de datering betreft, gingen wij er van uit dat de heren en vrouwen uit het huis Putten zich van de Paas- (of boodschap) stijl bedienden ¹⁴⁹, die uit het huis Abkoude vande jaardagstijl ¹⁵⁰ de graven van Holland, de heren van Altena ¹⁵¹ en de stad Dordrecht ¹⁵² de Paasstijl, de heren van Voorne ¹⁵³, Polanen ¹⁵⁴ en het kapittel van Wijk en Duurstede ¹⁵⁵ de Jaardagstijl.

In twijfelgevallen werd steeds de Jaardagstijl aangenomen ¹⁵⁶.

Interessant is de datering van het rekenjaar in de rekeningen van de rentmeesters. De oudste rekeningen van Ludeken die Wilde en Otte Koudaver lopen van Vastenavond tot Vastenavond en werden als regel in de vasten afgehoord. In de 4e bewaarde rekening van Otte Koudaver is hier duidelijk van afgeweken ¹⁵⁷. De sluiting van de rekening wordt nauwkeurig aangegeven: 11 november. Wat de aanvang van het rekenjaar betreft is er geen aanleiding om aan een afwijking van de Vastenavond te denken, maar het heeft er alle schijn van dat we ons in de laatste jaren van de 14e eeuw voor wat de rekentermijn aangaat in een overgangperiode bevinden. Immers nadat de 4e rekening van Otte Koudaver in november wordt gesloten en afgehoord in december, begint de 5e pas weer in de vasten. Een dergelijk verschijnsel nemen we waar in het rentmeesterschap van Poortugaal, waar de beide bewaarde rekeningen van Heyn Rutgaersz in de inleiding zeggen te lopen van Vastenavond tot Vastenavond, maar waarvan volgens het slot de sluiting plaats vond op

---

149 Zie R. Fruin: "Handboek der Chronologie" blz. 94.

150 Aldaar. Het door Fruin opgemerkte kan aan de hand van de stukken uit het archief herhaaldelijk bevestigd worden.

151 Fruin a.w. blz. 95.

152 Aldaar blz. 91, vgl. ook regist nr 28, waar de Jaardagstijl uitgesloten is.

153 Aldaar blz. 92.

154 Wij volgden hierin S.A.W. Drossaers: "Het archief van den Nassauschen Domeinraad dl I regestenlijst I nrs 529, 587 e.a.

155 Fruin a.w. blz. 74.

156 De rentmeester Otte Koudaver gebruikte ook de Jaardagstijl (Kerststijl) zoals blijkt uit een oorkonde gedateerd 28 januari 1388, die door de bisschop van Utrecht bevestigd werd op 21 maart 1388 (inv. nr. 148 en nr 1 f° 138v).

157 Inv. nr. 113.

31 december. Bij deze soepele inconsequentie van begin en sluiting van de rekeningen moet men bedenken dat er in de maanden december tot april, als vallende buiten waren de belangrijke vervaltermijnen, hoegenaamd geen inkomsten waren en grote uitgaven in de winter moesten achterwege blijven¹⁵⁸. Na de eeuwwisseling is de overgangstijd voorbij, men heeft de Vastenavond voor goed als rekentermijn opgegeven. Het rekenjaar loopt nu van 1 januari tot 31 december. In de beschrijving van de rekeningen hebben wij steeds aangegeven het begin en het einde van het rekenjaar.

VERANTWOORDING VAN DE BEWERKING

Met onderstaande inventaris werd in 1959 begonnen door drs. C. Dekker onder toezicht van drs. J. Fox, chartermeester bij de Derde Afdeling. Het volgende jaar smaakte Dekker het genoeg de inventaris te kunnen voltooien. Op advies van mr. B. van 't Hoff, rijksarchivaris, werden door Dekker enige stukken toegevoegd, die daar bij nader inzien niet thuishoorden maar bij de graven van Holland. Met enkele ingrepen moest het werkstuk daarom worden aangepast.

De regestenlijst en de concordansen zijn daarom weggelaten. Regesten kunnen desgewenst geraadpleegd worden in het bij inv. nr. 109 geciteerde werk van J.L. van der Gouw. Tot hulp van de gebruiker wordt wel in de rechter benedenhoek van de beschrijvingen verwezen naar een eventueel afschrift, daar de leesbaarheid daarvan die van de originele stukken verre overtreft.

ORDENING VAN HET ARCHIEF

Wat de indeling van de onderhavige inventaris betreft zijn wij er van uitgegaan dat de heren van Putten en Strijen de beide heerlijkheden op het punt van beheer en bestuur als een eenheid hebben beschouwd. Het archief in twee delen te splitsen, n.l. : stukken betreffende de heerlijkheid Putten en stukken betreffende de heerlijkheid Strijen, is niet historisch verantwoord en zou tegen de structuur van het archief ingaan.

---

¹⁵⁸ In de winter bestaat er een soort rekenvacuüm. Volgens Otte Koudaver verantwoord de rekeningen eigenlijk de posten "van de daghen van mey, van Sinte Jansmisse midsomer, van Bamisse ende van Sinte Maertijnsmisse in den winter... dit maeck tsamen een heel jaerscaer.."(inv. nr 115, aanhef).

Verwant materiaal

BESCHRIJVING VAN DE SERIES EN ARCHIEFBESTANDDELEN

A ALGEMEEN

1	"Putten ende Strijen met de houte borden, 1235-1441"; register van allerhande akten sinds 1229, aangelegd door Bartholomeus Arntsz. uter Haghe, klerk van Jacob van Gaasbeek, voltooid mei 1438, met aanvullingen tot 1458. 1229-1458	1 deel
2	Inhoudstafel van het register, vermeld onder nr. 1, opgesteld door Bartholomeus Arntsz. uter Haghe z.j Niet voltooid.	
3	"'t Oude francijnboek, 1303-1353"; register van allerhande akten, 1230-1367	1 deel
4	"De Nyeuwervaart, Strijen ende Sevenbergen"; register van allerhande akten 1230-1367	1 deel
5	"Putten en Strijen"; register van akten, uitgegaan van de heren van Putten en Strijen, 1357-1418, met retroacta sinds 1290 1290-1418	1 deel

B STUKKEN VAN PERSOONLIJKE AARD

- 7** Attestatie van hertog Jan II van Brabant en Floris Berthout, heer van Berlaar, betreffende de gevangenschap van de heer van Putten, die met hen noch met de heer van Cuyk een verbond sloot tegen de graaf van Holland en de bisschop van Utrecht, zijn heren
1308 1 charter (1 fol. 38v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

I NIKOLAAS III VAN PUTTEN

- 8** Aanvullend testament van Nikolaas III, heer van Putten en Strijen
1311 1 charter (1 fol. 83)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 9** Akte van bevestiging door Gerard, heer van Hoorne en Altena, van een overeenkomst betreffende het huwelijk van Willem, zijn oudste zoon, met Oda, dochter van Aleid, vrouwe van Putten en Strijen
1315 1 charter (1 fol. 40v-41)

II ZWEDER VAN ABCOUDE

- 10** Akte van opname door prior en convent van het Karmelietenklooster te Haarlem van Zweder van Abcoude in hun broederschap
1384 1 charter (1 fol. 94v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

C STUKKEN BETREFFENDE RECHTEN EN BEVOEGDHEDEN**I TEGENOVER DE BISSCHOPPEN VAN UTRECHT C.S.**

- 11** Akte van notaris Johannes Ditmari betreffende een uitspraak van bisschop Jan van Diest inzake de pacht van de tienden van het Domkapittel, gelegen binnen de heerlijkheid Putten, door Beatrijs, vrouwe van Putten
1324 1 charter (1 fol. 47)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

- 12** Attestatie van deken en kapittel van St. Pieter te Utrecht, dat Beatrijs, vrouwe van Putten, de pacht van zekere tienden in Zuid-Holland tot nu toe heeft betaald
1319 1 charter (1 fol. 68)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

II TEGENOVER DE GRAVEN VAN HOLLAND.

- 13** Akte van bevestiging door graaf Floris V van Nikolaas III van Putten en Aleid, diens vrouw, in het recht, dat wijlen de heer van Strijen van de graaf verkreeg
1295 1 charter (1 fol. 10v)

- 14** Akte van belening door graaf Jan II van Aleid, gehuwd met Nikolaas III van Putten, met het goed, dat haar aankwam van de heer van Strijen, haar vader
1303 1 charter (1 fol. 11v)
Ontbreekt

- 15** Akte van bevestiging door graaf Jan II van Nikolaas III van Putten in de vererving van zijn leen op kinderen of kleinkinderen en daarna in recht leen
1303. 1311 en z.j 1 charter (1 fol. 11)

- 16** Vidimus van deken en kapittel van Geervliet van de akte onder inv.nr. 15
1311 1 charter

- 17** Mandaat van graaf Willem III aan zijn dienaars om Hugo van Zottegem, haar van Putten, in zijn recht op het goed van de heer van Strijen, zijn schoonvader, te handhaven
1312 1 charter (1 fol. 12v)

- 18** Akte van voorlopige uitspraak door graaf Willem III in een grenskwestie tussen Gerard van Voorne enerzijds en Hugo van Zottegem en Beatrijs, zijn vrouw, anderzijds
1314 1 charter (1 fol. 13v)
Ontbreekt

- 19** Akte van toewijzing door graaf Willem III van Berwoutsmoer tot Strienemonde aan Gerard van Voorne en wat daarbuiten ligt aan Hugo van Zottegem en Beatrijs, zijn vrouw
1315 1 charter (1 fol. 12)

- 20** Vidimus van Pieter van de Lek van de akte onder inv.nr. 15
1327 1 charter

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

- 21** Vidimus van Pieter van de Lek van de akte van belening onder inv.nr. 14, 1327 1 charter
- 22** Akte van belening door hertog Willem V van Aleid van Putten met de heerlijkheden Putten en Strijen, 1351 1 charter (1 fol. 13)
- 23** Akte van belening door hertog Albert van Beieren van Zweder van Abcoude met de heerlijkheden Putten en Strijen, 1361 1 charter (1 fol. 14)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 24** Akte van hertog Albert ter bepaling van de stromen, die behoren tot de heerlijkheid Putten 1402 1 charter (1 fol. 21v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 25** Akte van belening door hertog Jan van Brabant en hertogin Jacoba van Beieren van Jacob van Gaasbeek met de heerlijkheden Putten en Strijen, 1419 1 charter (1 fol. 25)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 26** Vidimus van deken en kapittel van St. Jan te Wijk van de akte van belening onder inv.nr. 25, 1420 1 charter
- 27** Akte van erkenning door hertog Albert van een overeenkomst, gesloten met de heer van Putten en Strijen, inhoudende dat de laatste en diens onderzaten hun deelname aan de tocht tegen de Friezen voor 2000 Dordrechtse guldens zullen afkopen 1398 1 charter (1 fol. 16v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 28** Akte van bevestiging door hertog Willem VI van de voogd van Jacob van Gaasbeek in heffing van het verschuldigde heervaartsgeld op de geërfden in Putten en Strijen, 1405 1 charter (1 fol. 24)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 29** Akte van erkenning door hertog Filips van Bourgondië, dat de bijdrage van Jacob van Gaasbeek en zijn onderzaten in zekere grafelijke bede niet voortvloeit uit een verplichting in rechte, 1436 1 charter (1 fol. 29)
- A DE GRAFELIJKE TOLLEN TE GEERVLIET EN STRIENEMONDE.
- 30** Akte van erkenning door graaf Jan II, dat in 1300 vóór 29 mei Nikolaas III van Putten heeft beleend met een rente uit de tol van Strienemonde 1303 1 charter (1 fol. 10v-11)
- 31** Akte van hertog Albert, waarbij hij de grafelijke tol, die tijdelijk in Heenvliet geheven was, weer verlegt naar Geervliet, 1386.

1 charter (1 fol. 14v)

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

- 32** Akte van uitgifte door hertog Jan van Brabant en gravin Jacoba van Beieren aan Jacob van Gaasbeek van het recht van tolheffing op goed in de grafelijke tol te Geervliet, reeds door zijn voorgangers bezeten,
1419 1 charter (1 fol. 25)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

- 33** Akte van verpachting door hertog Jan van Brabant van de grafelijke tolleren te Geervliet en Strienemonde aan Jacob van Gaasbeek,
1420 1 charter
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

B DE GORZEN IN STRIJEN EN DE GROTE WAARD VAN ZUID-HOLLAND.

- 34** Akte van bevestiging door hertog Albert van Beieren van de vrouwe van Putten in zoutnering in het Markgors en Loogors,
1358 1 charter (1 fol. 17)

- 35** Akte van uitspraak door hertog Albert van Beieren in het geschil tussen de heer en vrouwe van Putten en Strijen en de Grote Waard betreffende het Loogors en het Markgors,
1359 1 charter (1 fol. 13v)

- 36** Akte van vrijstelling door hertog Albert van Beieren van de ingelanden van Strijen van betaling van schot, waarvoor zij de dijk van Grote Waard zullen helpen onderhouden,
1402 1 charter (1 fol. 21)

- 37** Akte van overeenkomst tussen Hertog Jan van Beieren en Jacob van Gaasbeek betreffende de uitgifte van 500 morgen bij Strijen ter bedijking,
1423 1 charter
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

- 38** Akte van aanstelling door hertog Jan van Beieren van Jacob van Gaasbeek tot dijkgraaf van de Grote Waard,
1423 1 charter (1 fol. 27)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

C DE NIEUWERVAART.

- 39** Akte van bevestiging door hertog Albert van Beieren van de heer van Putten en Strijen in de verkoop en uitmoering van een uitland in Niervaart
1377 1 charter gecancelleerd
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

III RECHTEN EN BEVOEGDHEDEN TEGENOVER DE HEREN VAN VOORNE

- 40** Akte van erkenning door Dirk van Montjoie, heer van Voorne, en Machteld, zijn vrouw, van de ontvangst door Gerard van Voorne van de 9000 pond zwarten toernoois, die wijlen Hugo van Zottegem, heer van Putten, en diens vrouw, hem schuldig waren wegens hun verzuim Putten en Putterland te verheffen

1338
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen. 1 charter (1 fol. 33)

41 Akte van belening door Machteld, vrouwe van Voorne, van Zweder van Abcoude met Putten en Putterland,
1362 1 charter (1 fol. 33)

42 Akte van belening door hertog Jan van Beieren van Jacob van Gaasbeek met Putten en Putterland, 1415.
1415 1 charter (1 fol. 34v)

43 Akte van bevestiging door hertog Jan van Beieren van Jacob van Gaasbeek in de bedijking van Drenkwaard,
1415 1 charter (1 fol. 34)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

IV RECHTEN EN BEVOEGDHEDEN TEGENOVER ANDERE HEREN.

A DE HEREN VAN ABBENBROEK.

44 Akte van overeenkomst van Jacob van Gaasbeek met Hadewig van Borsele, vrouwe van Vere en Abbenbroek, betreffende de bedijking van Velgersdijk,
1439 1 charter
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

B DE HEREN VAN HEENVLIET.

45 Attestatie van het stadsbestuur van Geervliet, dat die van Heenvliet geen zeggenschap hebben over de stroom tussen Geervliet en Heenvliet en het veer aldaar,
1437 1 charter (1 fol. 189v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

C DE HEREN VAN HORNE EN ALTENA.

46 Akte van overeenkomst tussen Jacob, heer van Horne en Altena, en Jacob van Gaasbeek betreffende de successie van de heerlijkheden Putten en Strijen; gecancelleerd.
1449 1 charter
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

47 Akte van afstand door Jacob, graaf van Horne, van zijn rechten op de heerlijkheid Putten.
1458 1 charter

D DE HEREN VAN POLANEN.

48 Akte van toezegging door Jan van Polanen, heer van de Lek en Breda, en Jan, zijn zoon, van nakoning van verplichtingen aan Zweder van Abcoude wegens toezegging van de heerlijkheid Niervaart,
1363 1 charter (1 fol. 47-48)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

- 49** Akte van uitspraak door Dirk, heer van Hoorne en Altena, en Dirk van Hoorne, heer van Perwez en Kranendonk, in het geschil tussen Zweder van Abcoude en Jan van Polanen betreffende de Niervaart,
1365 1 charter (1 fol. 100v en 172)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 50** Akte van bevestiging door Jan van Polanen en Jan, zijn zoon, van Zweder van Abcoude in het bezit van het Loogors,
1367 1 charter
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 51** Akte van toezegging door Jan van Polanen zich te zullen houden aan de uitspraak van Jan van Blois betreffende de nalatenschap van Beatrijs van Putten
1367 1 charter
- 52** Akte van bevestiging door Jan van Polanen van de overeenkomst met Zweder van Abcoude betreffende de nalatenschap van Aleid van Putten, 1361; vidimus
1379 1 charter (1 fol. 47)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

E DE HEREN VAN RHOON.

- 53** Akte van toezegging door Boudijn van Rhoon en zijn zoon van de grensscheiding tussen Rhoon en Katendrecht, gemaakt door graaf Floris V
1311 1 charter (1 fol. 95)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 54** Akte van overeenkomst door Zweder van Abcoude met Pieter en Boudijn van Rhoon betreffende een geschil wegens de grenzen van hun heerlijkheden
1366 1 charter (1 fol. 95)
- 55** Akte van afstand door Pieter van Rhoon van de dijkschouw in Nieuw Rhoon aan Jacob van Gaasbeek,
1422 1 charter (1 fol. 96)

F DE FAMILIE VAN ROZENDAAL.

- 56** Akte van uitspraak door Jan van Rosendaal, de proost van Geervliet en Otto Koudehaver in het geschil tussen Zweder van Abcoude en Godschalk van Rosendaal betreffende de grenzen van hun visserij in de Maas,
1383 1 charter (1 fol. 113v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

V RECHTEN EN BEVOEGDHEDEN TEGENOVER DE STAD DORDRECHT EN DE GROTE WAARD VAN ZUID-HOLLAND.

- 57** Akte van bevestiging door de stad Dordrecht van een overeenkomst met Gwijde van Vlaanderen en Beatrijs, diens vrouw, betreffende de status van hun onvrije lieden aldaar en hun houding in het geschil van de heer met de ingelanden van de Grote Waard, 1337; vidimus van de deken van Geervliet, 1381.
1337 2 charters (1 fol. 57v-58)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

58 Akte van bevestiging door het stadsbestuur van Dordrecht van Zweder van Abcoude in de bedijking van een moerdijk bij Oud Puttermoer, 1383; vidimus van burgemeesters, schout en schepenen van Geervliet, 1385 1 charter (1 fol. 58)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

59 Akte van overeenkomst tussen de stad Dordrecht en de Grote Waard met de heer van Putten en Strijen betreffende zijn verplichtingen onder meer wegens de uitwatering bij Broek, 1421 1 charter (1 fol. 59)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

VI OVERIGE RECHTEN EN BEVOEGDHEDEN.

60 Akte van toewijzing door schout, schepenen en buren van Broek van een accijns op wijn en bier aan de heer van Putten en Strijen met toezegging hun hard koren op de heerlijke molen te doen malen, 1373 1 charter

61 Akte van toewijzing door schout, schepenen en buren van Strijen van een accijns op wijn en bier aan de heer van Putten en Strijen met toezegging hun hard koren op de heerlijke molen te doen malen, 1373 1 charter (1 fol. 111v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

62 Akte van verhoging door het stadsbestuur van Geervliet van de accijns op wijn en bier voor Jacob van Gaasbeek, 1414 1 charter (1 fol. 127)

D STUKKEN BETREFFENDE HET BESTUUR VAN DE HEERLIJKHEDEN EN HET BEHEER VAN DE GOEDEREN.**I LEENZAKEN.**

- 63** Naamlijst van leenmannen van Zweder van Abcoude, aangelegd 1361, bijgewerkt tot 1393.
1361-1393 1 katern
- 64** Naamlijst van leenmannen van Zweder van Abcoude en Jacob van Gaasbeek, aangelegd ca. 1393, bijgewerkt tot 1411 en 1430.
ca. 1393-1430 1 deel
- 65** Naamlijst van leenmannen van Jacob van Gaasbeek, aangelegd ca. 1411, bijgewerkt tot 1432.
ca. 1411-1432 1 deel
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 66** Naamlijst van Jacob van Gaasbeek, aangelegd ca. 1432.
ca. 1432 1 katern
- 67** "Manboeck van den lande van Putte", protocol van akten van belening, uitgegaan van Jacob van Gaasbeek, aangelegd door Herman van der Meer, secretaris
1449-1457 1 deel
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 68** "Heer Nicolas van Putten"; register van akten van belening,
1229-1447 1 deel
- 69** Attestatie van leenmannen van de heer van Putten, dat zeker goed in Zoeterwoude, dat heer Jan van Polanen in leen hield, aan de heerlijkheid Putten is vervallen
1366 1 charter (1 fol. 100v en 172)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 70** Formulier om leenmannen, die hun lenen verbeurd hebben, voor de vierschaar te Geervliet te dagvaarden, met nadere bepalingen,
z.j 1 stuk
- 71** Attestatie van leenmannen van Jacob van Gaasbeek, dat eentallenen in de heerlijkheid Putten vervallen is,
1432 1 charter (1 fol. 172v-174)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 72** Attestatie van leenmannen van de graaf van Holland en de heer van Putten, dat Schilman en Hendrik Yenz., broers, voorlopig in bezit zullen van het leen, dat zij houden van de heer van Putten,
1311 1 charter
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 73** Akte van opdracht door Paukus de Moolnaar aan de heer van Putten en Strijen van 10 morgen in Oud-Giessen, die hij van hem in leen hield,

1364 1 charter (1 fol. 52v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

74 Attestatie, dat Elisabeth Jan Porrendochter het leen, dat haar aanbestorven was bij de dood van haar broer en gelegen was in Dordrecht in tegenwoordigheid van vier leenmannen van Putten verzocht heeft,
1392 1 stuk gechirografeerd

75 Brief van Dirk van der Spangen, houdende verzoek aan Jacob van Gaasbeek om Egbert, zijn broer, met zeker goed te belenen, wanneer dit bij de dood van hun vader aan de schrijver vervallen zou,
1414 1 stuk

76 Akte van opdracht door Thomas Pieter Kintsz. van een moerland in Sprang aan Jacob van Gaasbeek, om daarmee beleend te worden
1429 1 charter (1 blad bij fol. 261)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

II AANSTELLING VAN AMBTENAREN

77 Akte van aanstelling door Zweder van Abcoude en zijn baljuw van Jan de Witte Pieter Hocschenzoon tot schout van de Nieuwervaart, 1861; afschrift,
z.j 1 stuk

III EIGENDOMMEN

78 Akte van belening door Nikolaas I van Putten van Willem Hugenz. met 8 pond jaarlijks uit de bede van Putten,
1235 1 charter (1 fol. 193v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Dit charter is naar de heer teruggekeerd.

79 Akte van verkoop door Jan van Almonde Willemsz. c.s. aan Zweder van Abcoude van de ambachten Ou- en Nieuw-Pernis, met de ambachtsgevolgen, behalve de korentiende, tevens kwijtschrift voor de koopsom,
1380 1 charter (1 fol. 130)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

80 Akte van bevestiging door het stadsbestuur van Middelburg van de verkoop van alle rechten, die het Onze Lieve Vrouwe gasthuis aldaar had op het gasthuis in het Nieuwland van Simonshaven aan de heer van Putten en de stad Geervliet
1381 1 charter (1 fol. 128v)

81 Akte van toezegging door Simon van Markenburg van een zeef koren jaarlijks, te leveren door het gasthuis van het nieuwland van Geervliet aan het gasthuis van Middelburg,
1314 1 charter (1 fol. 128v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Retroakte bij inv. 80.
Niet raadpleegbaar

82 Akte van overdracht door Jan Willemsz. van Almonde aan de heer van Putten en Strijen van de halve tiende van Pernis,

- 1384 1 charter (1 fol. 130v)
- 83** Akte van belening van Jan Willemsz. van Almonde c.s. met de korentienden van Nieuw Pernis,
1380 1 charter (1 fol. 218v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 84** Akte van overeenkomst tussen Jacob van Gaasbeek en degenen, die gerechtigd zijn in Stollaarsdijk, inzake de tienden van Spijkenisse en Stollaarsdijk,
1441 1 charter
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Slechts de linkerhelft bleef bewaard.
- 85** Akte van belening door de vrouwe van Putten en Strijen van Jan Jansz. met Middelharnis,
1359 1 charter
- 86** Akte van belening van Jan Jansz. van Zwanenburg door Jacob van Gaasbeek met 3 zestiende van Middelharnis,
1411 1 charter
- 87** Akte van bevestiging door prior en convent van het klooster Nieuwlicht van een ruil met Jacob van Gaasbeek van een deel van het gors Drenkwaard voor cijnzen van de heer op goed van het klooster,
1415 1 charter (1 fol. 155)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 88** Akte van overdracht door Jan Pot van 43 gemet 1 lijn land in Goudswaard in ruil voor 44 gemet aldaar,
1441 1 charter
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 89** Akte van overdracht door Jan Pot van 8 gemet in Simonshaven aan Jacob van Gaasbeek,
1443 1 charter (1 fol. 278)

IV FINANCIËN

- 90-105** "'t Rentboec", staat van door de heer van Putten en Strijen te ontvangen renten in het rentmeesterschap Putten en Poortugaal
1383-1389 6 omslagen
- 90** 1383
Overgeleverd door rentmeester Otto Koudehaver.
- 91** 1384
- 92** 1385
- 93** 1386
- 94** 1388
- 95** 1389
- 96-104** "'t Rentboec", staat van door de heer van Putten en Strijen te ontvangen renten in het rentmeesterschap Putten, 1391-1416
9 omslagen

	96	1391	
	97	1395	
	98	1396	
			Overgeleverd door Claes Pietersz.
	99	1397	
	100	1399	
	101	1404	
	102	1406	
	103	1409	
	104	1416	
105		"t Rentboec", staat van door de heer van Puttn en Strijen te ontvangen renten in het rentmeesterschap Poortugaal, 1398, 1 omslag	
106		Akte van verkoop door Nikolaas van Putten van een hoeve aan zijn lieden van Zwaluwe voor een cijns van 4 schelling, 1291; vidimus, 1379. 1291, 1379	1 charter (1 fol. 108)
107		Akte van kwijtschelding door Alewijn van Rijsoord van de schuld wegens Albrandswaard aan Zweder van Abcoude, 1380	1 charter (1 fol. 96v)
108		Akte van bevestiging door Jacob van Gaasbeek van het kartuizerklooster Nieuwlicht in het bezit van tienden in Strijen met toezijzing van andere tienden aldaar, 1415; afschrift, z.j., en vidimus van prior en convent van het regulierenklooster te Amsterdam, 1456. 1415-1456	1 charter en 1 stuk (1 fol. 155v)
		Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.	
109		Rekening van Ludeken de Wilde van de domeinen van Poortugaal, Putten en Strijen, 1379; afgehoord, 26 feb. 1380. 1379-1380	1 omslag
		Deze en de volgende rekeningen zijn gedrukt in: J.L. van der Gouw, Rekeningen van de domeinen van Putten, 1379-1429, met teksten en regesten, 1229-1430, 's-Gravenhage 1980, RGP., Grote Serie, 170 en 171	
110-115		Rekeningen van Otto Koudaver van het domein van Putten en Poortugaal, 1382-1389.	6 omslagen
	110	1382; afgehoord 20 feb. 1383.	
	111	1383; afgehoord 11 mrt. 1384.	
	112	1384; afgehoord 15 feb. 1385.	
	113	1386; afgehoord 10 dec. 1386.	
	114	1388; afgehoord 13 dec. 1388.	
	115	1389; afgehoord 15 mrt. 1390.	
116		Bijlage tot de rekening over 1382 (inv. 110); betreft een memorie van geleverd ijzerwerk, z.j.	1 stuk
117		Bijlage tot de rekening over 1383 (inv. 111): betreft een memorie van verrichte werkzaamheden door Hein Smit,	

	1383		1 stuk
118	Bijlagen tot de rekening over 1384 (inv. 112), z.j		2 stukken
119	Bijlage tot de rekening over 1386 (inv. 113), z.j		1 stuk
120	Bijlage tot de rekening over 1388 (inv. 114), z.j		1 stuk
121	Bijlagen tot de rekening over 1389 (inv. 115), 1389-1390 en z.j		3 stukken
	De bijlage van 1390 gedrukt: J.L. van der Gouw, Een geneeskundig recept uit 1390, in: Hollandse studiën, III, 's-Gravenhage-Haarlem, 1972, pp. 68-69.		
122-125	Rekeningen van Gerard Willemansz. van der Burch van het domein van Putten, 1417-1420		4 omslagen
	122	1417; afgehoord 7 april 1418.	
	123	1418; afgehoord 9 april 1421. In deze rekening is gehecht een rekening van dezelfde rentmeester van geleend geld, waarmee de heer van Putten bij hertog Jan van Beieren oorlogslasten voor het land van Putten heeft afgekocht en versterkingen heeft aangelegd in verband met de politieke toestand.	
	124	1419; afgehoord 9 april 1421.	
	125	1420; afgehoord 14 april 1421. In deze rekening is gehecht een rekening van dezelfde rentmeester van bouw- en herstel van de burcht te Geervliet, 1420.	
126-133	Rekeningen van Gerard Jacobsz. van het domein van Putten 1421-1429		8 omslagen
	126	1421; afgehoord 27 augustus 1422. In deze rekening is gehecht een rekening van dezelfde rentmeester van bouw- en herstel van de burcht te Geervliet, 1421.	
	127	1422; afgehoord 16 juni 1424.	
	128	1424; afgehoord 20 augustus 1427.	
	129	1425; afgehoord 21 augustus 1427.	
	130	1426; afgehoord 22 augustus 1427.	
	131	1427; afgehoord 28 maart 1428.	
	132	1428; afgehoord 29 maart 1429.	
	133	1429; afgehoord 15 januari 1430.	
134-135	Rekeningen van Hein Rutgersz. van het domein van Poortugal 1395-1396		2 omslagen
	134	1395; afgehoord, 26 februari 1396.	
	135	1396; afgehoord, 22 februari 1397.	
136	Bijlage tot de rekening over 1396 (inv. 135), 1392		1 stuk
137	Kwitantie van schepenen van Strijen van renten aan Zweder van Abcoude, voldaan aan burens aldaar, 1370.		1 charter (1 fol. 118v-119v)

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
 Waarschijnlijk bijlage tot een verloren rekening.

- 138** Kwitantie van Aleid van Wijk voor Jacob van Gaasbeek wegens betaalde renten
 1430 1 stuk
 Waarschijnlijk bijlage tot een verloren rekening.
- 139** Rekening van Hein Rutgersz. van de zoutwinning en moertering in het de heer van
 Putten aangekomen land van Hein Dammasz. in Puttermoer,
 1386. 1 omslag
- 140** Rekening van Bartholomeus Arntsz. uter Hage van de heffing van 2 Bourgondische
 schilden op het gemet voor het zoengeld van Putten voor hertogin Jacoba van
 Beieren met Filips van Bourgondië,
 z.j. 1 katern
 Niet afgehoord.
- 141** Bijlagen tot de voorgaande rekening,
 z.j. 4 stukken
- 142** Rekening van Gerard Jacobsz. van het dijkgraafschap van Putten, 1433; afgehoord
 25 april 1437.
 1433 1 katern
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 143** Rekening van Willem van Almonde van het dijkgraafschap van Putten, 1437;
 afgehoord 10 maart 1440.
 1437 1 katern

V **BEDIJINGEN**

- 144** Attestatie van Jacob Jan van Moordrecht c.s., dat zij de bedijking van een gors
 tussen Hoogvliet en Pernis, behorend aan de heer en vrouwe van Putten, hebben
 aanvaard,
 1357. 1 charter (1 fol. 129v)
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 145** Akte van overeenkomst door Jan Jansz. uit Duiveland met de heer van Putten
 betreffende de verkoop van een moerdijk in Middelharnis,
 1370. 1 charter
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 146** Akte van uitgifte door Zweder van Abcoude van Zwaardijk met Albrandswaard aan
 Johan van der Burch, kanunnik te Geervliet, c.s., 1376; vidimus van de deken van
 Geervliet,
 1376. 1 charter (1 fol. 133-134)
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 147** Akte van verlening door Jacob van Rijsoord van het recht van die van Poortugaal
 aan Albrandswaard,
 1421. 1 charter (1 fol. 96v)

--- Privilegiën van Putten en Strijen

15e eeuw.

Oud inv.nr. 150. Gemerkt "M" en "Q". Zie 3.22.01.01 (Handschriften), inv.nr. 1420

VI KERKELIJKE ZAKEN

- 148** Akte van stichting door Otto Koudehaver van twee kapelrieën in Putten, waarvan het patronaat aan de heer zal komen, 1388. 1 charter (1 fol. 136v-138)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 149** Akte van bevestiging door hertog Albert van de stichting van een kartuizerklooster door Zweder van Abcoude, 1391. 1 charter (1 fol. 21v)
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 151-155** Stukken met betrekking tot de verkiezing van Adriaan van Heenvliet tot deken van het kapittel van de kerk van Beate Marie te Geervliet 1457-1458 4 charters en 1 stuk
- 151** Verklaring van Laurentius Johannis, notaris te Geervliet, dat de verkiezing van Adriaan van Heenvliet tot deken van Geervliet in plaats van Ghyuselbertus de Wijck volgens de regels is geschied 1457
- 152** Akte waarin David van Bourgondië, bisschop van Utrecht, de openbare bekendmaking van de verkiezing van Adriaan van Heenvliet opdraagt 1457
- 153** Verklaring van Hermannus de Voskulen, pastoor van Geervliet, betreffende protesten van enkele kanunniken tegen de verkiezing van Adriaan van Heenvliet 1457, 1 stuk
- 154** Akte waarin David van Bourgondië de verkiezing van Adriaan van Heenvliet bevestigt 1457
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 155** Uitspraak van Walterus de Gouda, vicaris-generaal van de bisschop van Utrecht, in een twist tussen Amelricus Boet en Rotardus filius Jacobi enerzijds en Walterus Bernardi anderzijds inzake de verkiezing van Adriaan van Heenvliet 1458
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.